

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
Odsjek za sociologiju

FUNKCIJA PRAVNE DRŽAVE U ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
MARGINALIZOVANIH GRUPA

Magistarski rad

Kandidat:

Elvedin Pazalja

Broj indeksa: 512/II-SOC

Mentor:

Prof.dr Samir Forić

Sarajevo, oktobar 2024. godina

SADRŽAJ

Sažetak.....	4
Abstract	4
1. UVOD.....	5
1.1. Teorijske osnove rada	5
2. METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	Error! Bookmark not defined.
2.1. Problem istraživanja.....	11
2.2. Predmet istraživanja	13
2.3. Ciljevi istraživanja	16
2.3.1. Naučni cilj	16
2.3.2. Društveni cilj	17
2.4. Sistem hipoteza.....	17
2.4.1. Generalna hipoteza.....	17
2.4.2. Pomoćne hipoteze	17
2.5. Sistem varijabli	18
2.6. Sistem indikatora	18
2.7. Metodologija istraživanja	18
2.8. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	20
2.9. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	20
3. MARGINALIZOVANE GRUPE DRUŠTVA.....	21
3.1. Uzroci i razlozi marginalizacije	25
3.2. Dimenzije i pokazatelji socijalne marginalizacije (isključenosti)	32
3.3. Priroda i oblici marginalizacije.....	32
3.4. Problemi/ rizici socijalne isključenosti marginalizovanih grupa.....	34
3.5. Pravna država	35
3.5.1. Savremena pravna država.....	39
4. PRAVNI OKVIR ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA	41
4.1. Pojam i značaj ljudskih prava	41
4.2. Ustavi i ljudska prava u BiH	42
4.2.1. Pravni propisi od značaja za zaštitu ljudskih prava i međunarodne obaveze.....	43

4.3.	Institucije za zaštitu ljudskih prava.....	45
4.3.1.	Ombudsmen za ljudska prava BiH	45
4.3.2.	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.....	46
4.4.	Evropski sud za ljudska prava	47
5.	GLAVNI IZAZOVI U OBLASTI LJUDSKIH PRAVA.....	50
5.1.	Zanemarivanje žena	52
6.	OPŠTI PROBLEMI DISKRIMINACIJE UOČENI U PRAKSI.....	55
7.	POLOŽAJ NACIONALNIH MANJINA U BOSNI I HERCEGOVINI-ANALIZA STANJA.....	59
7.1.	Teorijsko razmatranje pojma nacionalnih manjina.....	59
7.2.	Disfunkcionalni institucionalni okvir.....	60
7.3.	Romska populacija	60
7.4.	Stambeno zbrinjavanje	Error! Bookmark not defined.
7.5.	Zdravstvo.....	64
7.6.	Obrazovanje.....	66
8.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	68
9.	ZAKLJUČAK.....	69
10.	LITERATURA.....	71

Sažetak

Diskriminacija je pojam koji svakodnevno u životu srećemo. Upravo to je razlog zbog kojeg je potrebno diskriminaciju svesti na najmanju moguću razinu. Kroz ovaj rad jasnije je prikazan pojam marginaliziranih grupa, odnosno grupa društva koje su zbog nekog razloga izolovane iz zajednice, odnosno nad njima se vrši diskriminacija po nekom osnovu. S obzirom na to da oblast diskriminacije obuhvata mnoge podoblasti, ovaj rad bazira se na diskriminaciji prava nacionalnih manjina, s posebnim naglaskom na položaj Roma u Bosni i Hercegovini. Kroz rad će se opisati stanje romske populacije kada se radi o pitanjima zdravstva, obrazovanja i stambenog pitanja, te će se kroz rezultate istraživanja dati osnovne preporuke o stvarima koje je potrebno preuzeti kako bi se stanje u ovoj grupi poboljšalo.

Ključne riječi: diskriminacija, marginalizirane grupe, pravna država, nacionalne manjine, prava Roma

Abstract

Discrimination is a concept that we encounter every day in our lives. This is exactly the reason why it is necessary to reduce discrimination to the lowest possible level. Through this work, the concept of marginalized groups will be more clearly presented, that is, groups of society that are isolated from the community for some reason, that is, they are discriminated against on some basis. Given that the field of discrimination includes many subfields, this paper is based on the discrimination of the rights of national minorities, with a special emphasis on the position of the Roma in Bosnia and Herzegovina. The work will describe the situation of the Roma population when it comes to issues of health, education, and housing, and through the results of the research, basic recommendations will be given on things that need to be taken in order to improve the situation in this group.

Key words: discrimination, marginalized groups, rule of law, national minorities, Roma rights

1. UVOD

1.1. Teorijske osnove rada

Zaštita ljudskih prava treba da bude u fokusu svakog društva koje teži razvoju i napretku, upravo zato što su pojedinci ti koji čine svako društvo. Stoga je nesumljivo potrebno osigurati da svaki pojedinac uživa osnovna ljudska prava i slobode koje će mu omogućiti da slobodno djeluje, živi i razvija se. Svijest o potrebi pružanja takve zaštite igra ključnu ulogu u procesu razvoja zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Stoga danas različiti akteri, kao što su pojedinci, nevladine organizacije, udruženja, organizacije civilnog društva, vladine organizacije i države djeluju na različite načine kako bi podigli ovu svijet i unaprijedili standarde zaštite ljudskih prava kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Naime, pored aktera koji djeluju na nacionalnom nivou, važno je istaći ulogu regionalnih i međunarodnih aktera koji također imaju važnu ulogu u unaprijeđenju i razvoju zaštite ljudskih prava.

Područje prava Roma razvilo se sredinom devedesetih usporedno s Europskim centrom za prava Roma. Budući da se radi o primijenjenim ljudskim pravima, ovo područje je ostvarenje apstraktnog – ono razvija pozicije ljudskih prava u pitanjima koja se odnose na Rome. Ipak, ostvarenje u ovom slučaju ne bi trebalo biti shvaćeno kao umanjenje. Načela i norme ljudskih prava ne diktiraju neposredno promatranje pitanja koja se tiču Roma. Prava Roma nisu sadržana u ljudskim pravima kao genetske šifre u DNK jedne stanice. Ostvarenje, povezujući prava s uvjetima života, podrazumijeva široki spektar nepovlaštenih zajednica na koje se gleda kao na “Cigane”, te istovremeno predstavlja obogaćenje suvremenog učenja o ljudskim pravima. Tako prava Roma doprinose otvorenoj i sintetičkoj prirodi ljudskih prava, osiguravajući njihov značaj i rastuću moć preobražavanja u politički univerzum koji se stalno mijenja¹. Devet godina po svom uspostavljanju, Europski centar za prava Roma spreman je predstaviti, u ovom priručniku, neke od lekcija iz svojih projekata obuke namijenjenih obrazovanju zastupnika prava Roma. Značajan aspekt ovih projekata obuke njihovo je postupno povezivanje s iskustvom koje dolazi od romskih aktivista. Stoga je ovaj priručnik kao prikaz stalnog dijaloga između učenja i pokreta,

---

¹ Ajduković, M. *Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad.*, Revija za socijalnu politiku, Zagreb, 2008 godine str.81

prvi sistematični pokušaj oblikovanja lekcija dijaloga kako bi poslužile sljedećoj generaciji romskih pokreta.

Sam pojam marginalnosti u društvu već ima dugu tradiciju u sociologiji kao opštoj nauci o društvu, a samim tim i u savremenoj sociologiji. Ovaj termin nema istu ulogu u različitim sociološkim pristupima. U fakultativnom prijevodu, marginalno bi bilo nešto što je sekundarno, na periferiji, na rubu, nešto što nema značajan utjecaj u društvu, ono bez čega se može. U čisto sociološkoj primjeni, pojam nema negativno značenje, posebno ne u smislu da bi se povezivao s nekim karakternim osobinama pojedinca ili grupe u društvu. Marginalizacije nije samo sociološki problem proučavanja, već i psihološki, ekonomski, politički ili općenito društveni problem. Svaka naučna disciplina razvila je svoje pristupe ovom fenomenu. Fassin² tvrdi da je moguće izdvojiti dva osnovna pristupa marginalnosti: socioekonomski i sociokulturni, za razvoj sociološkog aspekta marginalnosti najzaslužniji su autori čikaške škole sociologije. Ova škola je posebno zainteresovana za one pojedince ili grupe koji su zbog svog načina života bili na margini društva. To su, uglavnom, bili pojedinci koji će postati dio onoga što bi neki nazvali „svijetom devijantnosti“.

Tada su u sociologiju uvedeni termini koji označavaju specifične tipove koji su karakteristični prije svega, za urbanu marginalnost.

Tako se 1923. godine Nels Anderson bavio tipom čovjeka kojeg je nazvao „skitnica“. To je bio tip lutalica koji nije mogao nigdje da se skrasi, koji je stalno tražio nešto novo, tip koji je između boema i običnog čovjeka. Međutim, sam pojam „marginalnog ili marginalizovanog čovjeka“ povezuje se sa radom i imenom Robert Parka, koji je objasnio da je marginalan čovjek pojedinac koji je prisiljen živjeti u dva društva, u dvije kulture, a da ne pripada ni jednoj u potpunosti. Njegovo mišljenje je blisko Stenkvistu, koji je ranih 1930-ih izdvojio nekoliko grupa marginalnih pojedinaca u SAD-u, kao što su migranti, miješane rase i oni koji su izašli iz geta. Kada govori o marginalnom čovjeku, Park prvenstveno misli na migranta koji je razapet između dva svijeta, što znači da se u oba osjeća kao stranac.

---

² Fassin, D. Exclusion, Underclass, Marginalidad. Revue française de sociologie, 1996 godine str.55

Danas se termin marginalnost koristi u mnogo širem smislu od Parkovog, jer je postalo poznato da procesi marginalizacije ne pogađaju samo pojedince, već i čitave društvene grupe. Iz tog razloga se u modernoj sociologiji ustalio termin marginalna grupa ili marginalne grupe. Danas u ove grupe spadaju siromašni, nezaposleni, stari, erničke manjine, rasne manjine, osobe sa posebnim potrebama, migranti, mladi, narkomani, itd.

Društvena marginalizacije ili isključenost je pojam koji označava stanje šire od samog definiranja siromaštva. Društvena marginalizacije se odnosi na procese. Uključujući tržište rada i sistem socijalne zaštite, kojima se pojedinci, domaćinstva, zajednice, pa čak i čitave društvene grupe potiskuju ili drže na marginama društva. To nije samo uskraćivanje na materijalnoj osnovu, već mnogo šire uskraćivanje mogućnosti punog učešća u društvenom životu.

Evropska komisija prvi put pominje termin isključenje u svom dokumentu iz 1988. godine, na kraju Drugog programa za borbu protiv siromaštva³. Sljedeće godine Vijeće ministara je usvojilo rezoluciju o borbi protiv socijalne isključenosti, i zbog toga su vlade pojedinih zemalja izraziče rezervu prema korištenju pojma siromaštvo u razvijenim evropskim društvima. Formirano je i posebno tijelo (Evropska opservatorija za politiku borbe protiv socijalne isključenosti), koja je podnijela tri izvještaja o politikama prema isključenosti u zemljama članicama.

1989. godine koncept socijalne isključenosti postao je sastavni dio preambule Evropskesocijalne povelje, a izmjenjenom i revidiranom je socijalnom poveljom iz 1996. Godine uvedeno je novo pravo- pravo na zaštitu od siromaštva i socijalne isključenosti. Dominantni koncepti u američkoj i anglosaksonskoj javnosti su još uvijek siromaštvo, marginalnosti, podklasa i socijalna ovisnost. Iako neki zagovaraju da socijalna isključenost postane globalni koncept, isključenost je i dalje prvenstveno evropski ili evrocentični koncept. Istraživači i političari u zemljama trećeg svijeta više se oslanjaju na stare koncepte siromaštva, nejednakosti, marginalnosti i perifernog kapitalizma. U stručnim i aktuelnim raspravama na našim prostorima, koncept socijalne isključenosti se rijetko susreće i malo je studija o ovom fenomenu. Ovaj koncept je stekao određenu popularnost pod uticajem dokumenata i projekata EU i Savjeta Evrope. Postoje tri pristupa tumačenju društvenog prostora:

---

³ Fassin, D. Exclusion, Underclass, Marginalidad. Revue française de sociologie, 1996 godine str.89

- u zemljama EU dominantan je pristup socijalna isključenost,
- koncept društvene marginalizacije u zemljama trećeg svijeta,
- dok je termin *underclass* (potklasa) dominantan u anglosansonskim zemljama;

Ova tri pristupa održavaju različite naučne tradicije i škole mišljenja. Prvi i drugi članovi ovih dihotomija opisuju iste ili slične dijelove stvarnosti, jer će osoba koja je izvan često biti marginalitiana i biti ispod, bliže dnu društva. Sveobuhvatnost pojma isključenosti povezana je sa problemima njegovog definisanja, zbog čega se i analize socijalne isključenosti u EU suočavaju sa ovim problemom. Radna grupa Eurostata za socijalnu isključenost iz 1998. godine kaže da je socijalna isključenost dinamičan proces, koji se najbolje opisuje kao kretanje ka nižim nivoima: određene nepovoljne okolnosti dovode do isključenosti, što onda stvara još veći broj nepovoljnih okolnosti i sve više isključenje, koje završava upornim, višestrukim, lišavajućim okolnostima. Pojedinci, domaćinstva i geografska područja mogu biti isključeno iz pristupa vrijednim resursima kao što su zapošljavanje, zdravstvo, obrazovanje, društveni i politički život.

Definicija socijalne isključenosti sugerira da pažnju treba usmjeriti na gomilanje nepovoljnih životnih okolnosti koje podržava jedna druga i na preklapanje niskih prihoda i loše tržišne pozicije s različitim nemonetarnim pokazateljima blagostanja.

Sve je više prihvaćena ideja da bi isključenje trebalo da bude povezano sa pristupom pravima građanskog statusa. Veliki broj naučnika vjeruje da se isključenost može shvatiti kao neuspjeh u jednom ili više društvenih sistema:

- demokratski pravni sistem koji osigurava građansku integraciju,
- sistem tržišta rada koji promovise ekonomsku integraciju,
- sistem socijalne zaštite koji promovise društvenu integraciju,
- porodični sistem lokalne zajednice, koji obezbjeđuje međuljudsku integraciju;

Ukupan osjećaj socijalne isključenosti u direktnoj je zavisnosti sa sve četiri sistema. Biti civilno integrisan znači biti jednak ili jedan drugima u demokratkom sistemu. Ekonomska integracija podrazumijeva pristup zapošljavanju i ekonomskim dobrima. Biti društveno integrisan znači koristiti beneficije ili socijalne usluge koje pruža država. Interpersonalna integracija podrazumijeva uspostavljanje i održavanje porodičnih, prijateljskih ili susjedskih

veza, koje su važne u slučaju potrebe za moralnom podrškom, druženjem ili pomoći. Sva četiri društvena sistema su važna i međusobno se dopunjuju: ako je jedan slab, drugi bi trebali biti jaki⁴.

Društvena isključenost problem postaje onda kada je pojedinac ili grupa isključen u više sistema ili dimenzija (ako je netko isključen samo na jednoj dimenziji, to često ne znači da se rado o stvarnoj socijalnoj isključenosti). Iako data definicija isključenosti nije precizna, ona nam pomaže da odredimo dimenzije društvene isključenosti koje su međusobno zavisne i isprepletene. Čini se logičkim ograničiti koncept socijalne isključenosti samo na dobrovoljnu isključenost, ali Barry⁵ je pokazao da nije lako reći da li je neki čin dobrovoljan ili ne. Barry smatra da su isključeni ne samo oni koji žele sudjelovati, nego su u tome spriječeni faktori izvan njihove kontrole, već općenito svi pojedinci koji nemaju priliku sudjelovati u društvenim aktivnostima, bez obzira da li žele da učestvuju ili ne. Osim toga, dobrovoljno isključenje može biti problematično i loše za šire društvo, jer dovodi u pitanje dvije ključne društvene vrijednosti: socijalnu pravdu i solidarnost. Na sličan način društvenu solidarnost ugrožavaju vrlo bogati članovi društva koji žive u svojim segregiranim zajednicama i orijentirani su na privatne usluge i siromašni građani koji stvaraju alternativne sisteme pomoći i odbijaju državnu intervenciju.

Pojmovi socijalne isključenosti i socijalnog uključivanja su nastali kao rezultat traženja evropskog odgovora na probleme novih oblika siromaštva i društvene marginalizacije, njihovih uzroka i mogućih načina borbe protiv njih u savremenom društvu. Razvijaju se 1980-ih i 1990-ih godina u Evropskoj uniji, da bi u ovom vijeku postali osnovni strateški koncept EU politike socijalnog razvoja. To su dakle segmenti koji spadaju u materijalne i nematerijalne aspekte čovjekovog života.

Iako je sam pojam socijalne isključenosti usko vezan za pojam siromaštva, on ne znači samo odsustvo prihoda ili materijalnih resursa već u sebi uključuje redukciju mogućnosti i šansi korištenja socijalnih resursa od strane svakog pojedinca u zajednici. Veliki broj teoretičara smatra da se marginalnost može opisati kao poraz jednog ili više socijalnih sistema;

- demokratsko-pravnom sistemu, koji obezbjeđuje građansku ili civilnu integraciju,

---

⁴ Cortes, F. *The Metamorphosis of the Marginal: The Debate over the Informal Sector in Latin America*. Current Sociology., 1997 godine str.20

⁵ Barry & Matthijs, *How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism*, Democratization, 2009 godine, str.399 — 423

- radno-tržišnom sistemu, koji promiče ekonomsku integraciju,
- sistemu socijalne dobrobiti, koji promoviše socijalnu integraciju
- porodičnom sistemu i sistemu lokalne zajednice, koji obezbjeđuje interpersonalnu integraciju;⁶

Biti socijalno isključen znači da je uskraćen potpuni pristup pravima građanskog statusa koja su važna pretpostavka osiguranju zaposlenja, materijalnih primanja, zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne zaštite, kulturnog i etničkog identiteta i sl. Ukratko, socijalno su isključeni oni pojedinci koji nisu u mogućnosti učestvovati u normalnim (uobičajenim) aktivnostima društva kojima pripadaju, ili su diskriminisani, zbog činioaca koji su izvan njihove kontrole i koji mogu biti uslovljeni individualnim stanjima, društvenim okolnostima, institucionalnim postupanjima i sistemskim ograničenjima. Diskriminacija se javlja u javnim institucijama, kao što su pravni sistem ili obrazovne, zdravstvene i socijalne usluge, kao i u okvirima postupanja javnih institucija. Socijalna isključenost ne znači samo materijalnu deprivaciju, već i osjećaje inferiornosti, otuđenja, gubitka i sramote. Biti socijalno isključen je i društveni status i samopoimanje. Socijalna isključenost odražava status pojedinca u odnosu na opšte društvo, što je mnogo više od siromaštva u prihodima.⁷

Savjet EU definiše socijalnu isključenost kao „proces kojiim su određeni pojedinci gurnuti na ivicu društva i spriječeni u punom učestvovanju u društvu zbog siromaštva ili nedostataka osnovnih znanja i mogućnosti za doživotno učenje, ili kao rezultat diskriminacije. Ovo ih udaljava od mogućnosti, zaposlenja, prihoda i obrazovanja, kao i od društvenih mreže koje postoje unutar zajednice“. ⁸ Nasuprot ovom pojmu stoji javna politika protiv socijalne isključenosti koja se definiše kao politike socijalnog uključivanja. Prema Savjetu Evrope socijalno uključivanje je „proces koji omogućuje da oni koji su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti dobiju mogućnost i sredstva koja su potrebna za puno učešće u ekonomskom,

---

⁶ Šućur, Z.(2004). Socijalna isključenost: pojam, pristup i operacionalizacija. Zagreb:Revija za sociologiju, Vol. 35 No. 12, str.47

⁷ FSU u BiH i IBHI, 2019. Prema Evropskoj Uniji - Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: <http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/>

⁸ Savjet EU, 2004. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_hr

društvenom i kulturnom životu i postizanju životnog standarda i blagostanja koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive“.⁹

1.2. Problem istraživanja

Problem istraživanja predstavlja prvi i početni element istraživanja. Izbor, ili formuliranje problema istraživanja predstavlja vrlo složen metodološki zahvat. Formuliranje problema istraživanja podrazumijeva nekoliko faza:

U prvoj fazi neophodno je jasno uočiti pojavu ili proces koji se želi istražiti, kao dio realne stvarnosti koja je značajna za društvo, njegove odnose i funkcioniranje. U konkretnom slučaju, marginalizacija predstavlja veliki problem. Osobe sa invaliditetom, mladi, žene, pripadnici manjinskih grupa, starosjedioci, raselje lica i strani državljani, uključujući izbjeglice, azilante i radnike migrante. Lista marginaliziranih grupa je poprilično duga, a izazovi sa kojima se suočavaju širom svijeta u ostvarivanju ili nastojanju da ostvare svoja prava su ogromni.

Pod pojmom ljudskih prava podrazumijevamo sva prava koja osobe stiže svojim rođenjem, njih je nemoguće otuđiti. Ova prava postoje kao prirodna prava odnosno kao prava garantirana pravnim propisima kako nacionalnog, tako i međunarodnog prava. Da bi se ljudska prava razvila u obliku u kojem ih mi danas poznajemo, osnovica je bilo usvajanje Opšte skupštine UN-a, Opšte deklaracije o ljudskim pravima, koje su bile potaknute kršenjem ljudskih prava tokom Drugog svjetskog rata. Opća deklaracija se danas, iako je pravno neobvezujuća, smatra dijelom običajnog međunarodnog prava. Opšta skupština proglasila je Opštu deklaraciju o ljudskim pravima kao osnovicu za sve narode i države, kako bi svaka osoba i svako tijelo, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, podučavanjem i učenjem težili promicanju ljudskih prava i sloboda te naprednim nacionalnim i međunarodnim mjerama osigurali njihovo opće i djelotvorno priznanje i zaštitu, kako među narodima država članica, tako i među narodima onih područja koja se nalaze pod njihovom sudbenošću”

U drugoj fazi, potrebno je uočenu pojavu ili proces dovesti u vezu sa širim problemima koji se javljaju u društvu, a koji su uslovljeni ili su u vezi s tom pojavom ili procesom. Socijalno

---

⁹ Ibid.

isključenom smatra se ona osoba i grupa kojoj su povrijeđena prava iz više sistema ili više dimenzija. Iako data definicija o isključenosti nije precizna, ona nam pomaže da odredimo dimenzije društvene isključenosti koje su međusobno zavisne i isprepletene. Čini se logičkim ograničiti koncept socijalne isključenosti samo na nedobrovoljno isključenje, ali Barry 1998 je pokazao da nije lako reći da li neki čin dobrovoljan ili ne. Barry smatra da nisu isključeni samo oni koji žele da participiraju, a spriječeni su u tome faktorima na koje ne mogu uticati, već uopšteno svi pojedinci (ili grupe) kojima nije pružena mogućnost da učestvuju u društvenim aktivnostima, bez obzira da li sami odlučiti da ne žele učestvovati. Osim toga, dobrovoljno isključenje može biti problematično i loše za šire društvo, jer dovodi u pitanje dvije ključne društvene vrijednosti: socijalnu pravdu i solidarnost. Na sličan način društvenu solidarnost ugrožavaju vrlo bogati članovi društva koji žive u svojim segregiranim zajednicama i orijentisani su na privatne usluge i siromašni građani koji stvaraju alternativne sisteme pomoći i odbijaju državnu intervenciju.

Zaštita ljudskih prava treba da bude u fokusu svakog društva koje teži razvoju i napretku upravo zato što su pojedinci ti koji čine svako društvo. Stoga je nesumljivo potrebno osigurati da svaki pojedinac uživa osnovna ljudska prava i slobode koje će mu omogućiti da slobodno djeluje, živi i razvija se. Svijest o potrebi pružanja takve zaštite igra ključnu ulogu i procesu razvoja zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Stoga danas različiti akteri, ako što su pojedinci, nevladine organizacije, udruženja, organizacije civilnog društva, vladine organizacije i države djeluju na različite načine kako bi podigli ovu svijest i unaprijedili standarde zaštite ljudskih prava kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Naime, pored aktera koji djeluju na nacionalnom nivou, važno je istaći ulogu regionalnih i međunarodnih aktera koji također imaju ulogu i unaprijeđenju i razvoju zaštite ljudskih prava. Na međunarodnom, svjetkom nivou, Ujedinjene nacije svakako imaju vodeću ulogu u razvoju zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, a posebnu ulogu imaju specijalizovana tijela koja se bave unaprijeđenjem te zaštite, kao što su: Ured visokog predstavnika za ljudska prava, koji djeluje i kroz niz regionalnih kancelarija širom svijeta, Vijeće za ljudska prava sa svojim Svjetodavnim komitetom, komiteti nezavisnih stručnjaka koji prate implementaciju osnovnih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, radna grupa UN-a za razvoj zaštite ljudskih prava.

Osnovni akti koji uređuju zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1976).

Na regionalnom nivou postoje različite međunarodne organizacije koje su usvojile dokumente od velikog značaja za razvoj i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao što su: Savjet Evrope, u okviru kojeg je usvojena Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Evropska socijalna povelja, Evropska konvencija za zaštitu od torture i nečovječnog postupanja; Organizacija američkih država, koja je usvojila Deklaraciju o pravima i dužnostima čovjeka i Američku konvenciju o ljudskim pravima; Afrička unija, koja je usvojila Afričku povelju o pravima čovjeka i naroda; Evropska unija, čije su države članice usvojile Povelju o osnovnim pravima Evropske Unije.

U trećoj fazi se na sistematski način prikupljaju postojeća naučna i druga saznanja o fenomenu ili procesu koji se istražuje.

1.3. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja predstavlja osnovni segment istraživanja. On neposredno proizilazi iz formuliranog problema istraživanja i predstavlja njegovu konkretizaciju.

Naslov ovog magistarskog rada je **“Funkcija pravne države u zaštiti ljudskih prava i sloboda marginalizovanih socijalnih grupa”**, tako da je predmet istraživanja određen navedenim naslovom. Predmet istraživanja determiniran je sintagmom *„pravna država“* i sintagmom *„zaštita ljudskih prava i sloboda marginalizovanih socijalnih grupa.“*

Prva sintagma se odnosi sa definiciju i uređenje pravne države. Već mnogo decenija pravna teorija ostaje zarobljena brojnim istim pitanjima, dihotomijama na koje je svaki pravni teoretičar spreman da ponudi svoj odgovor u skladu sa vlastitim uviđanjem stvari, trenutnim doktrinarnim koordinatama, usvojenim sistemom vrijednosti i tradicijom, društvenim okolnostima, itd. To su vječna, velika pitanja – država i/ili pravo, političko i/ili pravno, moć i/ili pravo, legalitet i/ili legitimitet, pozitivizam i/ili jusnaturalizam, suverenost i/ili podjela vlasti,

autokratija i/ili demokratija, kolektivism i/ili individualizam, socijalizam i/ili liberalizam, komutativna i/ili distributivna pravda, formalno i/ili materijalno? A, iznad svega, pravna država i/ili vladavina prava? Na početku potrage na ovako složena pitanja, pored teorijsko- pravnog pristupa, korisno je zakoračiti u prošlost, kako ne bismo sagledavali trendove i pratili zajednički uporedni razvoj pojmova, a u ovom slučaju pravnu državu i vladavinu prava te istovremeno omogućiti dodirne tačke i razloge njihovog mogućeg kasnijeg razilaženja ili približavanja.

Začeci ideje o pravnoj državi, vladavini prava i zakona mogu se prije naći u dubokoj prošlosti pravnopolitičke misli. Naravno, prvenstveno grčka filozofija predstavljala je pogodno tlo za razvoj pojedinih elemenata takvih modela. U temeljima svog filozofskog sistema Platon je postavio ideju o postojanju tri društvene grupe- menadžera, vojnika i proizvođača. U njegovoj idealnoj državi, mudri ljudi- filozofi bi imali ulogu upravnika jer je, po Platonovom mišljenju, najgora stvar za državu da je *void demos*, koji predstavlja obične mase. Međutim, Platon je ipak evoluirao u svom razmišljanju, kao da je shvatio da je njegov koncept o vladavini filozofa manjkav, pošto nema ljudi koji su bez izuzetka istovremeno u svemu i mudri i pravedni. Stoga je prišao stanovištu da je uz vladavinu ljudi neophodna i vladavina zakona, s tim što su „zakoni neophodna, ali i nedovoljna zamena za individualizovanu vladavinu mudrih ljudi“. Korak dalje u odnosu na Platona učinio je Aristotel, koji se nije više dvoumio između vladavine ljudi i vladavine zakona, nego je primat dao ovoj drugoj, doduše shvatajući i neophodnost vladavine ljudi koji moraju primjenjivati zakone.

Iz druge sintagme, “ljudska prava i slobode marginalizovanih socijalnih grupa”, se najprije moraju definisati pojmovi.

Pojam ljudska prava odnosi se na ideju da sva ljudska bića imaju određena prava koja stiču rođenjem nezavisno od države u kojoj žive, nacionalnosti, rase ili pola, a koja im se ni na koji način ne mogu oduzeti.

Zbog toga što su univerzalna (odnosno, svaki čovek ih poseduje) i neotuđiva (odnosno, ne mogu se nikome oduzeti) često se među laicima nazivaju „osnovna ljudska prava“, „elementarna ljudska prava“ ili „međunarodna ljudska prava“. Ljudska prava su predviđena i garantovana što međunarodnim, što unutrašnjim pravnim aktima. Na međunarodnom planu postoji niz konvencija koje se bave ovom tematikom od kojih su najznačajnije Univerzalna deklaracija o

ljudskim pravima koja je usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija i Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLP) zajedno sa pratećim protokolima, dok na unutrašnjem planu ljudska prava u BiH garantuje Ustav BiH. U prilog značaju zaštite ljudskih prava govori postojanje mnoštva komisija za ljudska prava, mnogih organizacija za ljudska prava, nacionalnih savetnika za ljudska i građanska prava, kancelarije za ljudska prava pri vladama država, itd.

Zaštita ljudskih prava treba da bude u fokusu svakog društva koje teži razvoju i napretku, upravo zato što su pojedinci ti koji čine svako društvo. Stoga je nesumljivo potrebno osigurati da svaki pojedinac uživa osnovna ljudska prava i slobode koje će mu omogućiti da slobodno djeluje, živi i razvija se. Svijest o potrebi pružanja takve zaštite igra ključnu ulogu u procesu razvoja zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Stoga, danas različiti akteri, kao što su pojedinci, nevladine organizacije, udruge, organizacije civilnog društva, vladine organizacije i države, djeluju na različite načine kako bi podigli tu svijest i unaprijedili standarde zaštite ljudskih prava kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj razini. Naime, osim aktera koji djeluju na nacionalnoj razini, važno je ukazati i na ulogu regionalnih i međunarodnih aktera koji također igraju važnu ulogu u unaprjeđivanju i razvoju zaštite ljudskih prava.

Društvena marginalizacija ili isključenost je pojam koji označava stanje šire od samog definiranja siromaštva. Društvena marginalizacije se odnosi na procese, uključujući tržište rada i sistem socijalne zaštite, kojima se pojedinci, domaćinstva, zajednice, pa čak i čitave društvene grupe potiskuju ili drže na marginama društva. To nije samo uskraćivanje na materijalnoj osnovi, već mnogo šire uskraćivanje mogućnosti potpunog učešća u društvenom životu.

Socijalna isključenost je proces kojim su određeni pojedinci gurnuti na rub društva i spriječeni da u potpunosti učestvuju u društvu zbog svog siromaštva ili nedostatka osnovnog znanja i mogućnosti za cjeloživotno učenje, ili kao rezultat diskriminacije. To ih udaljava od mogućnosti zapošljavanja, prihoda i obrazovanja, kao i od društvenih mreža koje postoje u zajednici. Tako imaju mali pristup vlasti i tijelima za donošenje odluka, te se na taj način često osjećaju nemoćnima i nesposobnim da preuzmu kontrolu nad odlukama koje utiču na njihov svakodnevni život.

1.4. Ciljevi istraživanja

Cilj je prikazati strategijska sredstva onima koji unutar pokreta socijalnih grupa djeluju svojom svakodnevnom borbom za jednaka prava. Instruktorima omogućuje osnovne upute za aktivnosti prava Roma na nacionalnoj, regionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini. Ciljevi istraživanja su uvjetovani formulacijom problema i, naročito, predmetom istraživanja. Ukoliko je dobro formuliran problem i određen predmet istraživanja, olakšano je definiranje ciljeva istraživanja. S obzirom na to da su ciljevi ovog istraživanja aktualni i praktični, oni imaju naučni i društveni karakter.

Cilj ovog istraživanja je dobiti odgovore na sljedeća pitanja:

1. Koje su to socijalno marginalizirane grupe?
2. Na koji način su te grupe marginalizirane?
3. Koja su njihova prava?
4. Da li se ta prava poštuju?
5. Na koji način pravna država može zaštititi ljudska prava i slobode marginaliziranih grupa?

1.4.1. *Naučni cilj*

Naučni ciljevi istraživanja izražavaju određeni nivo naučnog saznanja koga realizacijom istraživanja treba ostvariti. Naučni nivo, odnosno naučni ciljevi istraživanja se nalaze u rasponu od (1) naučne deskripcije ili opisivanja socijalno marginaliziranih grupa, zatim (2) naučnog otkrića zakona koji se odnose na ljudska prava i slobode socijalno marginaliziranih skupina, potom (3) naučnu deskripciju evolucije ljudskih prava kroz korelacije suverenosti država i ljudskih prava, te odnosa građanin – vlast, u pravnom i političkom smislu, posebno kroz uživanje prava i sloboda.

1.4.2. Društveni cilj

Društveni cilj istraživanja je onaj cilj za koji rezultati istraživanja trebaju biti upotrebljeni. Društveni cilj ovog istraživanja se ogleda u osiguranju naučnih saznanja temeljem kojih se mogu poduzeti određene pravno-političke mjere u cilju podizanja svijesti o potrebi smanjenja stepena isključivanja marginaliziranih grupa.

1.5. Sistem hipoteza

1.5.1. Generalna hipoteza

Generalna hipoteza, odnosno osnovna pretpostavka o predmetu istraživanja od koje se polazi u istraživanju, u funkciji je utvrđenog predmeta i definiranih ciljeva istraživanja.

Generalna hipoteza:

Ljudska prava i slobode marginalizovanih socijalnih grupa su zaštićena zakonima pravne države.

1.5.2. Pomoćne hipoteze

Pomoćne hipoteze:

- Osnovna ljudska prava marginalizovanih socijalnih grupa su zaštićena zakonima pravne države.
- Sloboda marginalizovanih socijalnih grupa je zaštićena zakonima pravne države.
- Marginalizovane socijalne grupe su zakonski zaštićene od diskriminacije u pravnim državama.

- Postojeće zakonske regulative koje štite osnovna ljudska prava i slobode marginalizovanih socijalnih grupa se provode u pravnim državama.

1.6.Sistem varijabli

Varijable, shvaćene kao “promjenljiva obilježja o kojima u hipotezama nešto tvrdimo” izvode se iz navedenih hipoteza. Zavisna varijabla u istraživanju su ljudska prava marginalizovanih grupa. Prema pomoćnim hipotezama, nezavisna varijabla jesu zakoni pravne države, odnosno zakoni koji regulišu ljudska prava i slobode.

1.7.Sistem indikatora

Indikatori za istraživanje i mjerenje navedene zavisne varijable- ljudska prava i slobode marginalizovanih grupa jesu: prisustvo pitanja ljudskih prava i sloboda marginalizovanih grupa; način kontekstualizacije ljudskih prava i sloboda marginalizovanih grupa te afirmacija ljudskih prava i sloboda marginalizovanih grupa u svakodnevnom životu.

Indikatori za istraživanje i mjerenje nezavisne varijable- zakoni koji regulišu ljudska prava i slobode jesu: prisustvo jedinstvene i usaglašene zakonske regulative, primjena te zakonske regulative.

1.8. Metodologija istraživanja

U ovom završnom (master) radu koristili smo sljedeće metode: Riječ metoda potiče od grčke riječi *methodos* i podrazumijeva svaki postupak čija primjena omogućava ostvarenje određenog cilja. Metoda u užem smislu podrazumijeva praktični ili misaoni postupak koji omogućava dolazak do saznanja u predmetu istraživanja.

Empirijsko – neeksperimentalna metoda. Empirijsko – neeksperimentalna metoda se najčešće koristi za ispitivanje ili upoznavanje mišljenja, stavova užeg i šireg javnog mijenja. Ovom

metodom prikupljamo činjenice, podatke i materijal, te ga analiziramo, upoređujemo ili sintetiziramo. Empirijsko- neeksperimentalnom metodom istražili smo mišljenja i stavove roditelja o značaju bavljenja sportskim aktivnostima učenika mlađeg školskog uzrasta.

U teorijskom dijelu magistarskog rada upotrijebit će se:

-Komparativna metoda, kojom će se analizirati i vrednovati stavovi različitih autora, metoda kompilacije, kojom će se usvajanjem znanja, spoznaja i zapažanja drugih autora, doći do vlastitih novih spoznaja; metoda klasifikacije, kojom će se definirati različiti pojmovi: deskriptivna metoda, kojom će se opisati činjenice i teorija.

Temeljna metoda empirijskog istraživanja zapravo je analiza sadržaja dokumenata (pregled literature i analiza normativnih i drugih dokumenata poput izvještava) i kritička konceptualna analiza.

Socijalno uključivanje podrazumijeva angažman države na rješavanju nedovoljnosti i prevazilaženje sistemskih prepreka, te stvaranje uslova za podizanje kvaliteta života onih koji su isključeni ili se nalaze na marginama društva, a posebno djece i mladih, nezaposlenih, lica sa invaliditetom, starijih osoba i drugih marginalizovanih grupa. Pristup orijentisan prema čovjeku čini okosnicu koncepta socijalnog uključivanja. Cilj je prikazati strategijska sredstva onima koji unutar pokreta socijalnih grupa djeluju svojom svakodnevnom borbom za jednaka prava. Instruktorima omogućuje osnovne upute za aktivnosti prava Roma na nacionalnoj, regionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini. Poglavlje prvo i drugo označavaju ljudska prava kao univerzalne standarde koji se mogu primijeniti na sve ljude, a zasnovani su na našoj suštinskoj čovječnosti. Ova poglavlja posebnu pozornost pridaju pravu na jednakost i borbi protiv diskriminacije u kontekstu prava Roma. Poglavlja tri i četiri usmjeravaju se određenije na to kako se prava čuvaju i štite putem mnoštva instrumenata i mehanizama na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Početno se daje pregled nacionalnih institucija, da bismo se zatim kretali kroz Ujedinjene narode, Vijeće Europe, Organizaciju za sigurnost i suradnju u Europi i konačno, Europsku uniju. Poglavlje pet opisuje složeni proces istraživanja i dokumentacije ljudskih prava. Poglavlja šest i sedam odnose se na izvještavanje i aktivnosti zastupanja od javnog interesa u cilju praćenja i poticanja na promjene.

Poglavlje osam usmjereno je na korisnost angažiranja nacionalnih i međunarodnih propisa putem sporenja. Završno poglavlje je prikazano kao zaključak na temu.

1.9. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost istraživanja navedene teme je saznanja o predmetu ovog istraživanja i time osvježiti i obogatiti postojeća saznanja koja se odnose na utvrđivanje relacije pravne države i provođenja osnovnih ljudskih prava i sloboda marginalizovanih socijalnih grupa. Doprinos ovog rada će biti definisanje socijalno marginalizovanih populacija, definiranje njihovih prava i sloboda, kao i prezentiranje zakona koji regulišu osnovna prava i slobode socijalno marginaliziranih skupina.

Društvena opravdanost istraživanja se ogleda u podizanju svijesti populacije o poziciji socijalno marginalizovanih skupina ljudi, te u podizanju svijesti o pravima i slobodama tih skupina, te o zakonskim regulativama koje regulišu ova prava i slobode.

1.10. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Istraživanje je provedeno kao pregled literature koja je objavljena na navedenu temu, te stoga neće biti postavljen vremenski okvir istraživanja. Istraživanje je obuhvatilo historijsku evoluciju pojma socijalne marginalizacije, zakonskih regulativa koje se odnose na osnovna prava i slobode socijalno marginalizovanih skupina.

Što se tiče prostornog određenja istraživanja, istraživala se navedena tema u našoj državi, državama regiona, te se komparativno prikazala i u odnosu na zemlje Evrope.

2. MARGINALIZOVANE DRUŠTVENE GRUPE

Pojam "socijalne isključenosti" nastao je u evropskim debatama 1980-ih, kada je uglavnom više raspravljano o prostornom isključivanju, a javlja se i kao odgovor na nezadovoljstvo pristupom siromaštvu koji je bio usmjeren samo na prihode. Ideja koncepta socijalne isključenosti zajedno se razvijala sa idejom o razvoju društvenih prava, koji su bili temelj evropske socijalne države. Unutar diskursa o građanskim pravima, socijalnim pravima i socijalnoj pravdi, status "socijalno isključenih" nije samo shvaćen kao nedostatak pristupa prilikama i resursima, već i kao nedostatak pristupa pravima¹⁰.

Ako se siromaštvo definiše u odnosu na prihode ili materijalnu uskraćenost, socijalne isključenost se definiše u odnosu na socijalna prava, kao što su pravo na rad, stanovanje, zdravstvene usluge i obrazovanje.

Pod pojmom socijalne isključenosti Ured Vlade Velike Britanije ovaj proces definirao je sistematizaciju određenih grupa i stavljanje u posređen i nepovoljan položaj. U tom smislu grupe se razvrstavaju prema sljedećim kategorijama: nacionalnosti, rase, vjere, kaste, porijekla, spola, starosti, invaliditeta, HIV infekcije, migracionog statusa ili mjesta stanovanja. Diskriminacija se javlja u javnim insitucijama, kao što su pravni sistem ili obrazovne i zdravstvene službe, kao i unutar socijalnih insitucija¹¹.

Pojam socijalne isključenosti usko je vezan za pojam siromaštva, oni su međusobno ovisni i povezani, iako nužno ne uslovljavaju jedno drugo. Na samom početku cilj je bio da se jasno razgraniče pojam sitomaštva i isključenosti, pa se siromaštvo predstavljalo kao jednodimenzionalni, a isključenost višedimenzionalni koncept.

---

¹⁰ Becker, H. Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance. New York, London: Free Press, Collier-Macmillan, 1963 godine str.44

¹¹ Ibid str.55

U zakonima u BiH nije jasno definisano ko su to marginalizovane grupe. Termin koji se koristi u Zakonu o zabrani diskriminacije¹² jeste ugrožene grupe, što se može protumačiti kao marginalizovane grupe.

Marginalizovati/marginalizovanje znači potisnuti u stranu, učiniti sporednim, dok definicija riječi manjina jeste manji dio cjeline.¹³ „Marginalizacija je posljedica diskriminacije, a znači isključenost osobe ili grupe iz društva, odnosno njeno (p)ostavljanje na same margine društva.“¹⁴

U članu 5. Zakona o zabrani diskriminacije (koji definiše izuzetke od principa jednakog postupanja), navodi se da: „...proizlaze iz provođenja ili donošenja privremenih posebnih mjera osmišljenih bilo da se spriječe ili nadoknade štete koje pretrpe lica, a koje se utvrđuju na osnovu člana 2. Ovog zakona, a posebno za pripadnike ranjivih grupa kao što su osobe sa invaliditetom, pripadnici nacionalnih manjina, žene, trudnice, djeca, omladina, stara lica i dr. socijalno isključene osobe, civilne žrtve rata, žrtve u krivičnim postupcima, raseljene osobe, izbjeglice i tražioci azila; odnosno omogućiti njihovo puno učešće u svim oblastima života.“¹⁵

Mnoge marginalizovane grupe ovdje nisu spomenute, jer se mnoge osobe usljed različitih životnih situacija mogu naći na margini društva i niti jedna osoba ne može sa sigurnošću tvrditi da se u toku života neće naći u marginalizovanom položaju.

Zakon o zabrani diskriminacije je jasno definisao šta je diskriminacija. Član. 14. Zakona o osnovama socijalne zaštite,¹⁶ zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine definiše pojam invalidnih osoba i utvrđuje koje su sve to osobe koje se smatraju osobama sa invaliditetom ovaj zakon ne spominje žene sa invaliditetom kao posebnu kategoriju.

---

¹² Zakon o zabrani diskriminacije, Član. 14. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine „Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/99

¹³ Čedić, I., Hajdarević, H., Kadić, S., Kršo, A. i Valjevac, N. (2007) Rječnik bosanskog jezika, edicija Posebna izdanja, knjiga 14, Urednik: Ibrahim Čedić, Institut za jezik, Sarajevo

¹⁴ Petković, B., Kodovšek, N. (2011) O diskriminaciji - priručnik za novinarke i novinare, Fondacija Mediacentar Sarajevo, str.15.

¹⁵ Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik BiH“, broj: 59/09

¹⁶ Zakon o zabrani diskriminacije, Član. 14. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine „Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/99

Društvena marginalizacije se odnosi na procese, uključujući tržište rada i sistem socijalne zaštite, u kojima se pojedinci, domaćinstva, zajednice, pa čak i čitave društvene grupe potiskuju ili drže na marginama društva, to nije samo uskraćivanje na materijalnoj osnovi, već mnogo šire uskraćivanje mogućnosti punog učešća u društvenom životu.¹⁷

Riječ marginalizovan/a znači biti bez mogućnosti da donosiš odluke, da nemaš moć, da si sporedan/na, te da se društvo prema tebi odnosi kao prema osobi čiji život je manje vrijedan od osoba koje nisu marginalizovane. Marginalizovane osobe su nerijetko isključene iz društvenih tokova, nevidljive i često stigmatizovane što otežava njihovu inkluziju u javnom životu.

Nakon intenzivnog ekonomskog rasta u prve tri decenije nakon Drugog svjetskog rata razvijene kapitalističke zemlje bile su podvrgnute procesu dubokog ekonomskog restrukturiranja. Ekonomska recesija te tehnološke i druge promjene dovele su do širenja starih ili pojave novih socijalnih problema. Sve veći broj ljudi, koji u određenom segmentu svog života zavise od državnih ili nedržavnih programa pomoći postaju nesigurnosti jer nemaju nikakav oblik socijalne zaštite. U zemljama Europske Unije, u 1994. Godini, 50 milijuna ljudi živjelo je ispod linije siromaštva (koja je definirana kao 50% prosječnog nacionalnog dohotka), 16 milijuna ili 10.5% radne snage službeno se vodilo kao nezaposleno, s tim da je više od polovice bilo nezaposleno preko jedne godine.¹⁸ Nastali socijalni problemi doveli su, s jedne strane, u pitanje funkcioniranje socijalne države, a sa druge strane, usloveli su pojavu novih pojmova i koncepta, među kojima su koncept podklase, novog siromaštva i socijalne isključenosti. Pojam socijalne isključenosti poglavito je vezan za Francusku i francusko govorno područje, gdje igra značajnu ulogu u sociološkim raspravama, političkom govoru i državnom intervencionizmu. Čak i šezdesetih godina prošlog stoljeća u Francuskoj su političari, novinari, ali i naučnici koristili izraz isključeni, označavajući prvenstveno siromašne društvene grupe i slojeve. Međutim, taj termin postaje predmet rasprava osobito u osamdesetim godinama i otad se stalno redefiniira kako bi obuhvatio nove socijalne skupine i probleme. Sami izraz isključeni pripisuje se Reneu Lenoiru (1976), koji je sedamdesetih godina bio državni tajnik za društvene poslove u Chiracovoj vladi. On je smatrao da isključeni (ili kako ih on još naziva: druga Francuska) čine do

---

¹⁷ Friedrich Ebert Stiftung, (2009) Policy paper: Socijalna marginalizacija u Bosni i Hercegovini, Banja Luka., str.2

¹⁸ Silver, H. (1994), Social exclusion and social solidarity: three paradigms. International Labour Review, Geneva, pp.531-578.

1/10 francuskog stanovništva, a među njih je ubrajao sljedeće kategorije: mentalno-retardirane, fizički neprilagođene (hendikepirane i invalide) i socijalno neprilagođene (zlostavljanu djecu, ovisnike, delinkvente, nezaposlenei osobe s nedovoljnim prihodima, psihijatrijske bolesnike, alkoholičare, ljude sklone samoubojstvu, marginalne i asocijalne osobe).¹⁹ Sve su te osobe i grupacije socijalno nezaštićene²⁰.

U sedamdesetim godinama isključenost pobuđuje pažnju i kod francuske ljevice, koja počinje razlikovati objektivnu i subjektivnu isključenost. Subjektivna isključenost je podrazumijevala alijenaciju i gubitak osobne autonomije u razvijenom kapitalističkom društvu. Vrlo fleksibilni kriteriji subjektivne isključenosti dopuštali su da se isključenost mogla zapravo primijeniti na svaku osobu ili grupu. Međutim, unatoč ideološkoj upotrebi termina, isključenje 1970-ih moglo se sasvim nedvosmisleno primijeniti na one koji nisu učestvovali u ekonomskom rastu i razvoju. Tako su u tom periodu isključeni, prije svega oni koje je ekonomski rast zaboravio.

U ranim osamdesetim sve se češće u političkim govorima koristi termin uključivanja (insertion), čime se naglasak prebacuje s hendikepiranih osoba na mlade ljude koji su napustili školu, a da nisu stekli adekvatne kvalifikacije za dobivanje posla. Tako je francuska država kroz duže razdoblje pokušavala uvesti razne programe uključivanja kako bi pomogla ovim mladim ljudima. Sa druge strane, popularizaciji termina isključenosti su svakako pridonijele političke borbe u drugoj polovici osamdesetih. Kad je desna i komunistička opozicija počela optuživati socijalističku vladu za rast nezaposlenosti i za pojavu novog siromaštva, vlada je posegnula za terminom isključenosti, koji se nije odnosio samo na rast dugotrajne i cikličke nezaposlenosti, nego i na rastuću nestabilnost socijalnih veza. Time fenomen isključenosti dobiva, osim materijalne, duhovnu i simboličku dimenziju. Upravo tu drugu dimenziju isključenosti naglašava francuska Komisija za opće planiranje kada ističe da je država odgovorna za jačanje socijalne kohezije te da borba protiv isključenosti zahtijeva novu koncepciju socijalne pravde, različitu od one u poslijeratnom razdoblju. U tom se smjeru traži od države blagostanja redefiniranje

---

¹⁹ Lenoir, R. (1976), *Les Exclus: Un Français sur dix*. Paris, Seuil, 3^e edition, pp. 35

²⁰ Duffy, K. *Opportunity and Risk: Trends of Social Exclusion in Europe*, the report presented at the conference on "Human Dignity and Social Exclusion", May 18-20, Helsinki. First-Dili, 1998 godine str.122

građanskog statusa kako bi se pomirila "tradicija solidarnosti s rastom individualizma".²¹ Na kraju, pojam isključenosti obuhvatio je i niz problema vezanih za nacionalno-političku i prostornu dimenziju. U isključene se svrstavaju razne skupine i migranata, etničke i rasne grupe, čija su prava na neki način ograničena. S prostornog aspekta u isključene se ubrajaju sve više i stanovnici perifernih gradskih četvrti (urbana isključenost), poglavito nakon porasta nasilja upravo u tim dijelovima grada. Evropska Unija objavila je nekoliko rezolucija i dokumenata u kojima reaguje na problem socijalne isključenosti. Savjet ministara za društvene poslove ondašnje Europske zajednice obznanio je 1989. Rezolucija za borbu protiv socijalne isključenosti, te za poticanje integracije i stvaranje „Evrope solidarnosti“. U jednom svom dokumentu iz 1993. godine²² Europska komisija naglašava strukturalnu prirodu procesa koji isključuje dio populacije iz ekonomskog i socijalnog napretka. To je problem nejednakosti ne samo između onih koji su na vrhu i dnu društvene ljestive, već i onih koji imaju svoje mjesto u društvu i onih koji su isključeni iz njega. Isto tako, Europska komisija u devedesetim godinama poziva na borbu protiv isključenosti i "siromaštva koje toliko ponižava muškarca i ženu i dualizira društvo".²³ UN također u svojim posljednjim rezolucijama ističu problem socijalne isključenosti, uz probleme siromaštva i nezaposlenosti. Većina europskih zemalja stvara institucije za borbu protiv socijalne isključenosti. Termin socijalne isključenosti prisutan je i u govorima američkih političara, prije svega, kad je riječ o unutrašnjim problemima gradova.

2.1. Uzroci i razlozi marginalizacije

Treba istaknuti da socijalna isključenost nije sinonim za nedovoljne prihode, već ona podrazumijeva općenito nesudjelovanje u društvenom životu, tj. Očituje se u sferama stanovanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, pristupa različitim uslugama itd. Dakle, isključeni ne samo da su marginalni u odnosu na tržište rada već su ineintegrirani u šire društvo. Isključenost dotiče ne

---

²¹ Silver, H. (1994), Social exclusion and social solidarity: three paradigms. International Labour Review, Geneva, pp. 531-578.

²² Lenoir, R. (1976), Les Exclus: Un Français sur dix. Paris, Seuil, 3^e edition

²³ Silver, H. (1994), Social exclusion and social solidarity: three paradigms. International Labour Review, Geneva, pp.531-578.

samo pojedince, koji prolaze kroz individualne životne neuspjehe, nego i socijalne grupacije, u ruralnom i urbanom okruženju, koje su žrtve diskriminacije, segregacija ili slabljenja tradicionalnih oblika društvenih odnosa. Sami uzroci isključenosti su višestruki, a treba ih tražiti u dugotrajnoj nezaposlenosti, posljedicama industrijskih promjena na nekvalificirani rad, razvoju porodičnih struktura i slabljenju ili raspadu tradicionalnih oblika solidarnosti, rastućem individualizmu, slabljenju tradicionalne reprezentativne institucije, a posebno u ilegalnoj i skrivenoj imigraciji i preseljavanju stanovništva.

Velik dio tih fenomena povezan je i s tradicionalnim oblicima siromaštva. Očito je da takva situacija isključenosti povećava vjerojatnost za različite vrste rizika, a pogotovo rizika da isključeni pojedinci ili grupe svoju posljednju šansu vide u asocijalnom ili devijantnom ponašanju (drogi, nasilju, kriminalu ili drugim oblicima devijacija). Nesigurnost, koja proizlazi iz isključenosti, proizvodi strah od budućnosti, a taj strah nerijetko može voditi povlačenju ili postati pogodno tlo za ksenofobiju, rasizam te politički i socijalni ekstremizam.

U posljednje dvije do tri decenije nekoliko fenomena kao što su globalizacija, migracije i ekonomski razvoj imali su značajan uticaj na ekonomske živote miliona ljudi. Postoji nekoliko uzroka marginalizacije, a to su:

- **Isključenost**

Marginalizacija kombinuje diskriminaciju i socijalnu isključenosti. Predrasude o pojedinincima ili grupama u mnogim društvima širom svijeta, isključuju mnoge grupe i zajednice te ometaju njihovo produktivno učešće u ekonomskom i društvenom razvoju.

- **Globalizacija**

Globalizacija je u periodu nakon 1980-te godine marginalizirala veći dio trećeg svijeta i zemljama sa niskim prihodima u razvoju. Era globalizacije je razlog za zabrinutost mnogih nerazvijenih zemalja.

- **Raseljenost**

Razvojni programi koje sprovode vlade različitih nacionalnih država izazivali su prisilno raseljavanje stanovništva. Poznato je da je globalni kapitalizam uništio sve na svom putu. Kako sve više ljudi postaje dio sistema, sve više zajednica je raseljeno, lišeno svoje zemlje, sredstava za život i sistema podrške.

- **Prirodne i neprirodne katastrofe**

Katastrofe nisu ograničene na grupu ili naciju, već su globalni fenomen i ozbiljna prijetnja razvoju. Ranjivost je povezana sa širim društvenim pitanjima: kao što su siromaštvo, socijalna isključenost, sukobi i marginalizacija. Postoje tri široke kategorije katastrofa i njihov kombinovani uticaj na razvoj je zapanjujući. Prirodne katastrofe poput zemljotresa, uragana, tornada, oluje, poplave, klizišta, požari. Prirodne katastrofe se mogu poklasificirati kao meteorološke, okeanografske (cunami ili morska oluja), hidrološke ili biološke događaje.

Tehnološke katastrofe su povezane sa tehnološkim napretkom, i tu se mogu navesti eksplozivi, neeksplozirana ubojita sredstva, toksični izlivi, te takođe incidentne sa opasnim materijalima koji uključuje karcinogene, mutagene ili teške metale. Društvene katastrofe koje uključuju incidente koji prvenstveno uključuju društvene nemire- demonstracije, gužve, teroristički incidenti, kao i teroristički napadi²⁴.

Osim gore navedenih, opći uzroci marginalizacije uključuju:

- Seksualna orijentacija ili spol
- Religija ili etička pripadnost
- Historija
- Manja zastupljenost u političkim sferama
- Različita kultura ili rituali u suprotnosti sa većinom
- Različiti jezik ili odjeća
- Različita klasa

---

²⁴ Duffy, K. Opportunity and Risk: Trends of Social Exclusion in Europe, the report presented at the conference on "Human Dignity and Social Exclusion", May 18-20, Helsinki. First-Dili, 1998 godine str.145

- Siromaštvo ili rasa
- Invaliditet
- Starost.

DFID (Department for International Development) kao razloge socijalne marginalizacije (isključenosti) u svom istraživanju (2006. godina) navodi sledeće²⁵:

1. Sposobnost/onesposobljenost

Procjena je da je 10% ukupnog stanovništva onesposobljeno, te nemaju nikakvo socijalno ili zdravstveno osiguranje. Međutim, osobe rođene sa invaliditetom primaju minimalnu pomoć koja ne omogućava osamostaljivanje i potpuno su marginalizovana, dok, na primjer, ratni veteran sa 20-30% invaliditeta ili nesposobnosti, što bi ga označilo kao radno sposobnog prima pomoć države. Civilne žrtve rata do skora nisu primale nikakvu pomoć, a ta pomoć je mnogo manja nego ona koju primaju učesnici rata. Nadalje, birokratski karakter socijalnih politika dodatno otežava pristup socijalnoj pomoći, dok ukraćivanje pristupa javnom prevozu i objektima ključnih insitucija predstavlja ključni problem kada je u pitanju društvena marginalizacija osoba sa invaliditetom. Dok u urbanim područjima institucije nešto čini za onesposobljena lica, u ruralnim područjima pomoć je ograničena ili gotovo da je nema. Ovakva lica ostaju u kućama ili institucijama.

2. Starosna dob

Djeca i omladina – Izvještajukazuje na diskriminaciju djece po osnovu nacionalnosti, finansijskog statusa i invaliditeta (onesposobljenosti). Također, socijalno marginalizovana su djeca bez izvoda iz matične knjige rođenih, posebno romska djeca. Poseban problem predstavlja priroda obrazovnog sistema, koji razdvaja djecu iz različitih etničkih grupa. Ta djeca se školuju po različitim nastavnim planovima i programima, a često se međusobno ne družu. Starije osobe –

---

²⁵ Friedrich Ebert Stiftung, Policy paper: Socijalna marginalizacija u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, 2009 godine str.88

Istraživanja su pokazala da su penzioneri među društveno najmarginalizovanim grupama, jer im osnovna penzija ne obezbjeđuje samostalni život. Starije osobe, koje nemaju podršku porodice ili nisu plaćali doprinose najmanje 20 godina, postaju društveno marginalizovane.

Ključni faktori koji utiču na društvenu marginalizaciju starijih među starijim ženama su: nizak društveni status, nedostatak pristupa informacijama, nedostatak poštovanja i odlučivanja u porodici, nedostatak zdravstvenog osiguranja, podložnost fizičkom nasilju u porodici, mala penzija, nedostatak kontrole nad prihodima, nedostatak mobilnosti na tržištu rada, odsustvo imovinskih prava i nasljeđa, itd.

Kod muškaraca su to: nizak stepen poštovanja u porodicama, nemogućnost samostalnog življenja nakon gubitka supruge, zdravstveni problemi, usamljenost, niska ekonomska moć i nizak društveni status.

3. Entnicitet, izbjegla i raseljena lica i postkonfliktna diskriminacija

Do kraja rata u BiH, oko 1,2 miliona izbeglica iz Bosne i Hercegovine smjestilo se na teritorijama drugih zemalja, a oko 50% stanovništva BiH iz 1991. godine promijenilo je mjesto boravka. Kao rezultat toga, stvorene su manjinske grupe povratnika u ranije mjesto prebivališta. Status djece ovih manjinskih grupa postao je komplikovan iz više razloga: niska primanja, školski program, jezik i vjeronauka i niska integracija u lokalnu zajednicu. Manjinske grupe povratnika se sučavaju sa raznim vidovima isključenosti, odnosno marginalizacije²⁶:

- državne subvencije ne dobijaju najčešće poljoprivrednici-povratnici;
- potencijalnim povratnicima se često komplikuje procedura dobijanja dozvola za obnovu objekata ili pomoć u obezbjeđenju nedostajeće dokumentacije;
- obrazovne institucije nemaju dovoljan broj nastavnog osoblja u skladu sa zahtjevanim školskim programom za manjinsku povratničku grupu;
- povratnici najčešće nisu integrirani u zdravstveni sistem;

---

²⁶ Friedrich Ebert Stiftung, Policy paper: Socijalna marginalizacija u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, 2009 godine str.90

- nedostatak radnih mjesta i prilike za zapošljavanje posebno u javnom sektoru, dok je u privatnom sektoru još prisutan otpor zapošljavanju povratnika kako zbog niskog nivoa obrazovanja, tako i iz drugih razloga;

- nedostatak dokumenata, posebno vlasničkih;

- odsustvo predstavnika koji bi se borili za njihova prava.

Religija je uočena kao jedan od ključnih faktora socijalne marginalizacije u BiH jer su, posebno u ruralnim područjima, vjerski poglavari preuzeli i političke uloge, jačajući vjerske identitete i podjele. Višestruka društvena marginalizacija, koja se ne zasniva samo na etničkoj pripadnosti, već i na vjerskom porijeklu, izazvala je raseljavanje unutar zemlje i produbila stepen socijalne isključenosti. Jedan od izuzetno velikih problema je i društvena marginalizacija Roma koji nisu konstitutivni narod, te im je ograničeno učešće u političkom životu, zajedno sa drugim manjinskim etničkim grupama, a samim tim je i njihov glas znatno slabiji u borbi protiv društvene marginalizacije.

4. Pol i siromaštvo žena

Prema UNDP (United Nations Development Programme) -ju i DFID-u, ključni razlozi socijalne marginalizacije žena su:

- stanje ekonomije – loše stanje privrede i segregacija na tržištu rada. Žene starosti od 16 do 64 godine čine samo oko 37% radne snage u BiH. Nadalje, na čelu 25% domaćinstava u državi su žene, a 16% siromašnog stanovništva živi u takvim domaćinstvima.

- Loši društveni uslovi- muškarci su tradicionalno vlasnici privatne imovine, iako žene imaju ista prava na nasljeđe i vlasništvo po zakonu. Stoga se automatski isključuju iz kreditnih linija, jer je kao kolateral potrebno dati privatnu imovinu.

- zavisnost –jedna od posljedica rata - velik je broj žena koje ekonomski zavisi od svojih supružnika.

- obuka – slab pristup informacijama o resursima i profesionalnoj obuci.

- starosna dob – starije žene su mnogo više podložne siromaštvu nego stariji muškarci. One čine oko 50% stanovništva iznad 65 godina, često žive same ili u unutrašnjosti, bez prihoda ili penzije i najviše su izložene riziku života ispod granice siromaštva.

- etnička pripadnost- proces povrata imovine je mnogo teži za izbjegličke porodice ili porodice raseljenih lica na čijem su čelu žene, jer nedostatak obrazovanja ili pismenosti doprinosi tome da one često ne znaju svoja prava. Romkinje su se prvi put suočile sa višestrukom diskriminacijom, a time i marginalizacijom na osnovu pola, etničke pripadnosti, siromaštva i niskog obrazovanja²⁷.

5. HIV/AIDS- relativno niska prevalencija, kao generalno vrlo javna niska spoznaja o HIV.

6. Prostorna isključenost- siromašna područja imaju manje javne prihode te stanovništvo nema gotovo nikakvog pristupa državnoj pomoći. Marginalizacija bazirana na etnicitetu i status raseljenog lica razlikuje se od mjesta stanovanja. U ruralnim područjima postoje neke mogućnosti za preživljavanje od plodova zemlje, ali status otežavaju putne komunikacije, pa oni koji se obrazuju ili su im potrebne usluge zdravstvenog i socijalnog sektora imaju veće troškove zbog putovanja.

7. Nezaposlenost

Prema rezultatima istraživanja UNDP-ja, najveći dio radne snage u oba entiteta ima slijedeće karakteristike:

- žive na granici siromaštva;
- imaju nesiguran posao ili rade u neformalnom sektoru;
- rade na vrlo lokalizovanom, skučenom tržištu rada, sa vrlo malo stabilnosti u pogledu daljeg razvoja;
- imaju male šanse za povećanje prihoda;

---

²⁷ Eskić-Pihljak A., Knežević G., Ćorović R. Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, Agencija za statistiku, Sarajevo, 2022 godine str.71

2.2. Dimenzije i pokazatelji socijalne marginalizacije (isključenosti)

Najvažniji faktori ograničene mogućnosti društvene participacije su kumulacija aspekata deprivacije i istovremeno višestruko obespravljenje u materijalnom i socio- psihološkom smislu. Osim toga, čini se da dugoročno održavanje loših životnih uslova snažno utiče na socijalnu isključenost. Kada se nepovoljne okolnosti učvrste u dužem vremenskom period, postoji velika vjerovatnoća da će se javiti percepcija ograničene društvene participacije, što znači osjećaj bespomoćnosti i ograničen pristup institucijama. Zadatak socijalne politike i socijalnog rada je spriječiti dugotrajnu kumulativnu deprivaciju. U kojoj će mjeri socijalna isključenost pogađati građane neke zemlje zavisi ne samo o njihovim ličnim karakteristikama, već i o modelima socijalne države ili politike²⁸.

2.3. Priroda i oblici marginalizacije

Postoje različiti oblici marginalizacije, ali se obično objašnjava kao socijalna, ekonomska, prostorna i politička marginalizacija.

- **Socijalna marginalizacija** predstavlja situaciju kada neki ljudi ili zajednice u društvenom okruženju imaju osjećaj isključenosti, te se to označava kao društvena marginalizacija. U društvu, marginalizacija može biti zbog različitih jezika koje govore, drugačijih običaja ili kultura koje slijede, različite religije, etničkih ili regionalnih zajednica, drugačijih stilova oblačenja i slično. Pojedinci takođe mogu biti marginalizirani u smislu njihove kaste i klase ili bogatstva odnosno siromaštva. Ovi ljudi su isključeni društveno, politički, ekonomski, pravno itd. Marginalizacija se pripisuje ali i stiče u društvenom okruženju, ili se nasljeđuje kao na primjer za neke grupe ljudi poput onih koji su teško oštećeni od rođenja, ili oni koji su rođeni u marginalnim grupama (kao na primjer ljudi rođeni u siromašnim porodicama, etničkim manjinama i slično). Može se

---

²⁸ Eskić-Pihljak A., Knežević G., Čorović R. Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, Agencija za statistiku, Sarajevo, 2022 godine str.90

kao primjer navesti rođenje u nekoj određenoj grupi- na primjer romska populacija, jer se na taj način pojedinci drže dalje od određenih prilika. Za druge, marginalnost se stiče kasnijim onesposobljavanjem koje je potaknuto društvenim i ekonomskim promjenama u sistemu, na primjer gubitak ekonomskog statusa.

- **Ekonomska marginalizacija** se odnosi na ekonomske strukture, posebno na strukturu tržišta i njihovu integraciju. U tržišnoj situaciji, neki pojedinci ili grupe su općenito segmentirani od ostalih. Za ove osobe se može reći da su marginalizovani od ostatka privrede. Segmentacija i isključenost ponekad mogu imati neekonomsko i nefinancijsko porijeklo, posebno ako je diskriminacija zasnovana na spolu, klasnoj ili etničkoj pripadnosti. Siromaštvo i ekonomska marginalizacija će imati dugoročne direktne i indirektne reperkusije na ukupno zdravlje i dobrobit ljudi.
- **Politička marginalizacija** uskraćuje grupama da učestvuju u demokraciji i procesima donošenja odluka. To dovodi do gubitka prava marginaliziranih grupa na svaku društvenu, ekonomsku i političku korist. Političko osnaživanje je jedan od najvažnijih alata za ostvarivanje drugih društvenih i ekonomskih privilegija. Ne tako davno je ženama bilo uskraćeno pravo glasa, a u današnjem vremenu nedostatak pristupa političkim ovlastima pogađa veliki dio ljudi, uključujući žene, migrante, osobe sa invaliditetom, starije osobe, etničke manjine i slično. Evidentno je da je učešće žena u političkom svijetu minimalno, i da su muškarci ti koji imaju političku moć na svim nivoima vlasti širom svijeta. Ovo je posebno akutan problem u nerazvijenim zemljama, gdje je učešće žena u političkim poslovima uglavnom povezano sa dominantnim muški orijentisanim društvenim, kulturnim i vjerskim okruženjem. Žena, čak i nakon što zauzme poziciju, na kraju postaje titularna glava pod kontrolom svog muškog kolege. Ovu vrstu marginalizacije osjećaju i etničke manjine, migranti, osobe sa invaliditetom, starije osobe, itd.
- **Prostorna marginalizacija**- priroda marginalizacije koja se nalazi u određenoj zajednici ili teritoriji ovisiti će o njenoj političkoj, društvenoj i ekonomskoj istoriji te o njenoj prirodnoj i zadužbine ljudskih resursa. Općenito se vidi da se marginalizacija javlja u područjima koja doživljavaju konvergenciju političkih, kulturnih, ekonomskih i ekoloških problema. Međutim, moguće je da zajednice i regioni dožive političku i kulturnu marginalizaciju bez nužnog pokazivanja znakova ekonomske nevolje. Takvu

marginalizaciju često nije lako primjetiti jer se javlja pod okriljem hegemonije koja sprječava ljude da ostvaruju svoja politička, ekonomska ili kulturna prava.

Dok jedni prihvataju siromaštvo i isključenost kao sinonime, drugi isključivanje podređuju konceptu siromaštva, a treći definišu siromaštvo kao oblik isključenosti. Međutim, može se reći da većina sociologa i ekonomista ne identifikuje siromaštvo i isključenost, već definiše siromaštvo kao jedan od oblika socijalne isključenosti. Isključenost znači mnogo više od nedostatka novca. Ljudi mogu biti isključeni iz različitih oblasti društvenog života: zaposlenja, obrazovanja, stanovanja, društvenih veza, poštovanja, itd. Isključenost iz jedne oblasti može rezultirati isključenjem iz druge oblasti. Cilj borbe protiv siromaštva je preraspodjela resursa, dok borba protiv isključenost nastoji osigurati više od distribucije dobara, odnosno društvenu integraciju i participaciju. Odavno je uočeno da nejednaka dostupnost resursa u lokalnoj zajednici doprinose produbljivanju ličnog siromaštva. Koncept isključenosti ojačao je one pristupe koji nastoje da dolažu da se siromaštvo ne može svesti samo na nedostatak materijalnih resursa, već da uključuje nepotpuno učešće u društvu. Njegov značaj je u tome što je u mnogo većoj mjeri nego pristup siromaštvu naglašavao neke aspekte društvenih nejednakosti²⁹.

2.4. Problemi/ rizici socijalne isključenosti marginalizovanih grupa

Slično socijalno isključenim, marginalizovane grupe se definišu kao one grupe pojedinaca koje su na periferiji društvenog sistema i koje su najudaljenije u raspodjeli moći, materijalnih dobara, društvenog ugleda, i koje nemaju uticaj na bitne društvene tokove, često i one koje utiču na kvalitet njihovog života. Socijalna isključenost koja prati marginalizovane grupe na manifestnom planu se prepoznaje kroz socijalne probleme/rizike koji određuju njihovu svakodnevnicu. Savremenim određenjima socijalnog problema zajedničko je shvatanje da je to okolnost „stvorena“ od društva koja istodobno može biti olakšana ili riješena od društva. Da bi se određena pojava, društvena okolnost ili ponašanje nazvalo „socijalnim problemom“ potrebno je da zadovoljava komulativno tri uslova:

1. nesumljivu društvenu uslovljenost,

---

²⁹ Miličić, V. Pravna država; Izvorni znanstveni članak, politička misao, Fakultet političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1999 godine str.15

2. stvarnu ili doživljenu prijetnju određenim vrijednostima ili interesima,
3. mogućnost poboljšanja ili otklanjanja, smanjivanja ili rješavanja.³⁰

Socijalni problemi su ujedno u posljedice i uzroci socijalne isključenosti. Oni su ujedno pokazatelji stanja socijalne isključenosti, a stanje socijalne uključenosti podrazumijeva odsustvo socijalnih problema i smanjenje njihovih uzroka.

Prevenција i rješavanje (suzbijanje) socijalnih problema predstavljaju najkonkretnije i najmanifestnije postupanje države i njenih institucija prema stanjima koje predstavljaju prijetnju za pojedinca, porodicu ili grupu u povećavanju stepena kvaliteta njihovih života i postizanju većeg stepena integracije u društvo.

Ključni društveno nepovoljni procesi koji generišu socijalne problemi i koji utiču na stanje socijalne isključenosti u društvu su: proces osiromašenja i socijalnog raslojavanja društva; proces diskriminisanja, marginalizovanja i sistemskog zanemarivanja interesa socijalno osjetljivih grupa stanovništva; proces rodne neravnopravnosti; proces transformacije porodice i porodičnih vrijednosti; proces tehnologizacije svakodnevnog života, te nedovršeni procesi prevazilažena još prisutnih posljedica rata i tranzicijske transformacije društva.

2.5. Pravna država

Izvorno porijeklo pojma “pravna država” dolazi iz njemačkog jezika, odnosno iz teorijskih predavanja o državi i pravu. No, prije nego što počnemo pričati o pravnoj državi potrebno je da se ukaže na činjenicu da je uspostavljanje, uređenje i djelovanje neke države jeste i treba da bude uobličeno, odnosno uređeno po pravnim normama, koje se određuju od glavne društvene skupine, autoriteta vlasti u državi. Prema mišljenju (Miličić, 1998) korijeni pravne države potiču iz jedne od tri velika sistema prava u svijetu, odnosno *sistemska prava kontinentalne Evrope*, te je zbog toga potrebno ukazati na njegove osnovne odrednice.

---

³⁰ Ajduković, M.(2008). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad., Revija za socijalnu politiku, Zagreb, str.396

Na osnovu ovog sistema prava, glavni faktori na osnovu kojih se stvara pravo zapravo tijela zakonodavne vlasti, dok su glavni izvori prava formalni izvori i oblici prava, a najbitnija načela u stvaranju ovog prava su načelo ustavnosti i načelo zakonitosti. Na osnovu toga možemo zaključiti da izvršna i sudska vlast ne učestvuje u stvaranju prava, nego da su to tijela primjene, odnosno da ta tijela provode zakone i prava koje uspostavi zakonodavni oblik vlasti. Na osnovu ovih podataka dalje možemo govoriti o formalnoj jednakosti, ravnopravnosti, zatim o mogućim pravnim razinama sigurnosti, te o pravnom položaju pojedinaca, udruženja ili skupina. Zamisao pravne države neki autori positovjećuju i sa izrazom vladavine prava koji se prvi put spominje u engleskim teprijskim predavanjima, kao i sa razmišljanjima o socijalnoj državi. Na osnovu dobijenih činjenica možemo postaviti sljedeće odrednice pravne države³¹:

- Država, odnosno moć države, koja je određena pravnim normama, odnosno zakonima
- Država upostavlja dogmatsko pravo, odnosno zakonodavna vlast postavlja zakonski okvir države
- Potreba za ujednačavanjem, odnosno formiranje prava koje bi se odnosilo na sve stanovnike jednako
- Postavljanje načela zakonitosti
- Uspostava načela diobe vlasti, odnosno podjela vlasti na zakonodavnu, izvršu i sudsku
- Nadzor nad djelovanjem izvršne vlasti na osnovu redovnih sudova
- Načelo neovisnosti sudske vlasti
- Načelo pravne jednakosti, odnosno ravnopravnosti svih ljudi pred zakonom

S obzirom na navedeno možemo reći da pravna država ne može imati drugi cilj osim uspostavljanja načina koji bi omogućio svim narodima da svaki član bude jednako podržan, te nastojanja iskorištavanja svih svojih mogućnosti da bi se došlo do postavljenog cilja. Sloboda svih građana, odnosno činjenica da su svi ljudi jednaki, ravnopravni, i isto odgovorni državi, jeste zapravo osnov za postavljanje ovog cilja.

---

³¹ Miličić, V. Pravna država; Izvorni znanstveni članak, politička misao, Fakultet političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1999 godine str.33

Prvobitna ideja pravne države zapravo i jeste bila povezivanje države i ljudskih prava te prirodnih prava. Nakon ovog stava počinju se pojavljivati teorije koje govore o tome da je državna moć sredstvo ujedinjenja, te se u ovom periodu pravna država oslobađa svojih okova, odnosno cilja za uspostavljanje ljudskih prava, i okreće se prema materijalnom, pozitivističkom konceptu. Ovaj period zapravo predstavlja prelazni period u kojemu dolazi do razilaženja između pravne države i vladavine prava. Pojam pravne države postaje ispražnjen i sveden na formalni princip. S obzirom na to, država se dakle vezuje samo za pozitivno pravo, dok ideja pravne države doživljava preoblikovanje i pražnjenje sadržaja. Pravna država koja je pozitivistički shvaćena može biti svaka država koja ima uspostavljen pravni poredak, bez obzira kakav je sadržaj tog poretka. Suprotno tome, vladavina prava predstavlja antipozitivističko utemeljenu državu, te je u njoj veoma teško objasniti prirodna i moralna prava.

Stupanjem na snagu novog Ustava Njemačke 1949. Godine, pravna država postaje osnovni ustavni princip, te se sve više stvara povezanost između vladavine prava i pravne države. Ovakva politika u Njemačkoj postavila je snažne temelje za razvoj pravne države u cijeloj Evropi. U ovom periodu ne možemo zanemariti ime i djelo Gustava Radbrucha, koji je imao želju za ponovnim uspostavljanjem pravne države, koja bi se makla od mračnog doba nacizma, u kojemu ovakav koncept nije postojao. Njegov napor i djelovanje urodio je plodom, i njegova osnovna misao je bila : "Treba da tražimo pravdu, i da istovremeno vodimo računa o pravnoj sigurnosti, jer je i ona sama jedan dio pravde, treba da ponovno izgradimo pravnu državu , koja će po mogućnosti zadovoljiti obe ideje. Demokratija je svakako jedno dobro vrijedno hvale, ali pravna država je kao nasušni hljeb, kao voda za piće kao vazduh za disanje, a najbolje u demokratiji je to što je samo ona podobna za stvaranje pravne države." Angloamerička tradicija ipak malo više zagovara postojanje formalno-materijalne dihotomije.

Kako se pravna država može gledati kroz formalni i materijalni oblik, tako se i vladavina prava u novijoj literaturi *comon law* (anglo-saksonske pravne tradicije) može promatrati kroz dva oblika. S jedne strane je tvrdi (*thick*) oblik, koji odgovara shvaćanju pravne države u materijalnom obliku, dok je s druge strane mekani (*thin*) koncept, koji odgovara formalnom shvaćanju pravne države. Tvrdi koncept zapravo predstavlja vladavinu prava koji uključuje moralne i vrijednosne elemente, tako da se pravna država na osnovu ovoga doživljava kao srž pravednog društva koja se vezuje za ideje slobode i demokratije. Mekani koncept predstavlja suprotnost prvom konceptu

shvaćanja pravne države, odnosno u ovom obliku vladavine prava nije bitan moral ili demokratija, nego isključivo zaštita imovinskih prava i efikasno pravosuđe, koje kao osnovni cilj ima osiguranje društvene stabilnosti. Pravo dakle mora biti jasno, stalno i prihvaćeno od većine naroda. Vladavina prava još uvijek se oslanja na metapravo, dok je pravna država još uvijek zasnovana na formalnim pravima i oslanja se na pravni pozitivizam.

Savremena teorija potpuno približava ova dva koncepta prava, te nastoji da se razlike u potpunosti izbrišu, te se koncept pravne države može opisati kao dihotomija formalnog i materijalnog aspekta³².

2.5.1. Savremena pravna država

Promatrajući savremena shvatanja kroz literaturu može se uočiti da se sinonimi pravne države i vladavine prava danas vrlo često koriste kao jednak pojam, međutim iz prethodnog poglavlja je jasno vidljivo da ova dva pojma imaju i međusobne sličnosti kao i razlike. Naime, pravna država i vladavina prava imaju zajedničko socijalno- ekonomsko i teorijsko ishodište- građansko društvo i liberalizam. Međutim, bez obzira na njihovu sličnost ova dva pojma imaju različito historijsko, kulturno, nacionalno i geopolitičko porijeklo i obilježja. Pored toga, i sam pojam pravne države ima različita značenja, pa se može posmatrati sistematski, odnosno na kom teorijskom nivou se posmatra pravna država.

Na osnovu toga autori istuču postoji razlika između toga što pravna država jeste, i što pravna država nije, pa tako imamo da pravna država nije partijska država, kao ni totalitarna država, država koja je poznaje političku kategoriju građanina, u kojoj se svi dijele na vlastodršce i podanike, odnosno da to nije država koja počiva na jedinstvu vlasti, u kojoj nema podjele vlasti da bi jedna vlast obuzdavala drugu, država pravne nesigurnosti koja primjenjuje revolucionarnu zakonitost i svrsishodnost, država političke i duhovne netrepeljivosti i isključivosti, država u kojoj dostojanstvo ljudske ličnosti nije postavljeno i priznato kao jedno od osnovnih načela cjelokupnog pravnog poretka, država koja neprelaznu granicu svoje vlasti nema u neprikosnovenim ljudskim pravima i slobodama, država u kojoj je pravo sluškinja tekuće

---

³² Šaldarović, O. Marginalni slojevi i gradska sredina. Zagreb: Zavod grada Zagreba, 1991 godine str.53

politike, država u čijim se zakonima pravda i pravičnost ili ne pominju ili se to čini veoma rijetko.³³

S obzirom na to da postoje razna shvatanja o tome što pravna država jeste, možemo reći da bez obzira na različito poimanje, da je to država koja je potčinjena pravu i koja je ograničena pravom. Tako autori navode tri vrste prava koja se provode u pravnoj državi. Prvo je tzv. društveno pravo, koje nastaje u društvu i nezavisno je od države. To bi značilo da postoji jedno opšte društveno pravo koje se stvara i primjenjuje, te ga društvo provodi kao cjelina, kao i niz posebnih prava koje se odnose na pojedine dijelove društva. Ovo pravo je slobodno, i samim što ne nastaje kao posljedica djelovanja države, ovo pravo se vrlo često sukobljava sa državnim pravom i suzbija ga. Problem u društvenom pravu jeste nepostojanje organizovane sankcije i odražava se samo slobodnom voljom ljudi. S druge strane, ukoliko je društvena svijest o ovom pravu jaka i čvrsto ukorijenjena u društvu, ovo pravo predstavlja jaku društvenu snagu. Druga vrsta prava koja je nezavisna od države je tzv. običajno pravo. Treća vrsta prava koja je dosta neodređena, pa je samim tim i prozvoljan, a to je tzv. prirodno pravo.

Pored toga autori smatraju da postoje tri bitne karakteristike pravne države. Prva karakteristika jeste da pravna država može biti samo *moderna* država. Ovaj oblik države oblikovao se nakon Francuske revolucije tokom dva vijeka, i to je država koja ne samo da je primjerena razvojnem stepenu društva, nego je i dorašla svom vremenu, što bi značilo da je takva samo i ukoliko je pratila opšti društveni napredak. Druga karakteristika pravne države jeste da je ona *institucionalizovana*. To bi značilo da ukoliko postoji situacija za stvaranjem specijalne organizacije, dolazi do stvaranja takve organizacije koja se dalje razdvaja te može ostati u sastavu države ili biti izvan nje. U institucionalizovanoj državi vrlo jasno su iskazane razlike u tri osnovna segmenta organizacije, državnih djelatnosti i njihovih nosioca, a ti segmenti su zakonodavstvo, uprava i sudstvo. Treća karakteristika pravne države jeste da je ona *demokratska* u najvećoj mjeri. Demokratizacija ne smije biti samo prividna, ili zamišljena, nego se mora provoditi i mora biti realna. Drugim riječima, proces demokratizacije možemo shvatiti kao proces u kojem se država dovodi pod kontrolu naroda, ali prije svega njena zakonodavna vlast.

---

³³ Basta D. (1989). Šta nije pravna država, Gledišta, Novi Sad, 1989, br. 10-12, str. 75-78.

Na kraju se može reći da je osnovna ideja pravne države da se afirmira što objektivnija državna organizacija, koja se drži na što realnijoj institucionalizaciji organa, a sveukupno strukturiranje i funkcioniranje države utemeljeno je na pravu.

3. PRAVNI OKVIR ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA

3.1. Pojam i značaj ljudskih prava

Pod pojmom ljudskih prava podrazumijevaju se osnovna prava koje ima svaki pojedinac te koja osiguravaju njegovo dostojanstvo, jednakost i slobodu. Ljudska prava se ne mogu oduzeti i odvojiti, što znači da vrijede za svaku rasu, religiju, naciju, seksualnu pripadnost i sl. Ova prava temeljena su na demokraciji te su klasificirana u tri osnovne kategorije:

- ✓ Pozitivna
- ✓ Negativna
- ✓ Proporcionalna.

Pozitivna ljudska prava su ona koja društvo zahtijeva od države da se ispoštuje, kao što su pravo na obrazovanje ili zdravstveno osiguranje. Negativna ljudska prava podrazumijevaju pasivnost države, a odnose se na pravo na slobodu mišljenja i pravo na privatnost. Proporcionalna prava su ona koja zahtijevaju ravnotežu između pozitivnih i negativnih ljudskih prava. Značaj ljudskih prava ogleda se u tome da svi građani imaju jednake prilike i mogućnosti, odnosno da se poštuju njihove osnovne potrebe i dostojanstvo. Ova prava su jako važna, jer se na osnovu njih osigurava stabilnost i mir u društvu, a i nužna su za održavanje demokratskih vrijednosti.

Pored toga, ljudska prava su međunarodno priznata, i regulisana brojnim sporazumima, konvencijama i dokumentima, kao što su Deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. Godine, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i drugi³⁴.

Važnost ovih prava ogleda se u tome što se odnose na različite aspekte života, kao što su pravo na život, pravo na slobodu i sigurnost, pravo na jednakost pred zakonom, pravo na pristup pravosuđu, pravo na slobodu mišljenja, pravo na privatnost, pravo na obrazovanje, pravo na rad i socijalna prava, pravo na pristup informacijama itd.

---

³⁴ Šaldarović, O. Marginalni slojevi i gradska sredina. Zagreb: Zavod grada Zagreba, 1991 godine str.68

3.2. Ustavi i ljudska prava u BiH

Bosna i Hercegovina je Ustavom dužna osigurati provođenje međunarodno priznatih prava i sloboda. Članom II Ustava BiH utvrđuje se da će se poštovati prava i slobode koje su određene Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i pratećih protokola, te da će se direktno primjenjivati u pravnom sistemu BiH, te je ujedno i prioritet nad ostalim zakonima i pravnim propisima. Ustav koji je donešen na nivou cijele Bosne i Hercegovine dalje je dužan da bude sproveden i na nivou entiteta, odnosno Federacije BiH i Republike Srpske, te posebne administrativne jedinice Brčko Distrikta, kao i kantona koji ulaze u sastav Federacije.

U prethodnom periodu, kada se pogleda napredak koji se odnosi na zakone u oblasti zaštite ljudskih prava, možemo reći da je vidljivo poboljšanje koje se u ovom smislu odnosi na zaštitu prava; izbjeglih i raseljenih osoba, osoba sa invaliditetom, djece, žena, posebno žrtava nasilja i trgovine ljudima, stranaca pod supsidijarnom zaštitom, azilanata, pripadnika nacionalnih manjina, naročito prava Roma, prava na informisanje, vjerskih sloboda. Pored toga što je vidljiv napredak u ovim oblastima, moramo spomenuti i činjenicu da su vlasti u BiH jednako izložene velikom pritisku, posebno kada se radi o izdvajanju finansijskih sredstava koja se odnose na reforme koje je potrebno poduzeti u pojedinim oblastima zaštite ljudskih prava, kao što je djelotvorniji rad pravosuđa i bolja koordinacija službi za provedbu zakona. Pored ovih osnovnih finansijskih sredstava potrebno je također spomenuti i sredstva koja je potrebna izdvojiti kako bi se uspostavio održivi sistem u pomoći nezaposlenim osobama te ubrzanije zapošljavanje, reforme u oblasti obrazovanja, zatim u zaštiti okoliša³⁵.

---

³⁵ Vukadinović G. Savremena shvatanja pravne države kod naših profesora prava, Pravni Fakultet, Novi Sad 1997 godine str.83

3.2.1. Pravni propisi od značaja za zaštitu ljudskih prava i međunarodne obaveze

Kada se radi o zakonima u oblasti zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda već smo spomenuli da je u BiH vidljiva promjena na bolje, te ćemo u sklopu ovog podnaslova detaljnije obraditi trenutnu situaciju kada su u pitanju određene kategorije ljudskih prava-

Prava raseljenih osoba i izbjeglica, u cilju osiguranja njihovog sigurnog i održivog povratka, pored toga što je uspostavila Zakon o izbjeglicama u BiH i raseljenim osobama u BiH, također su donešeni i entitetski zakoni koji su u potpunosti izjednačeni sa Konvencijom o statusu izbjeglica iz 1951. godine i Protokolom o statusu izbjeglica iz 1967. godine koje je BiH prihvatila sukcesijom 1. septembra 1993. godine, čime je u Bosni i Hercegovini uspostavljen odgovarajući pravni mehanizam na osnovu kojeg se osiguravaju jednaka prava i zaštita raseljenim licima i izbjeglicama u BiH, kao i izbjeglica iz stranih država.

Prava nacionalnih manjima, u ovoj kategoriji zakona iz oblasti ljudskih prava u pogledu unaprijeđenja prava nacionalnih manjina, donesen je Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH, kao i zakoni o zaštiti prava manjima u entitetima, koji su usaglašeni sa Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, čija članica je i BiH sukcesijom od 16. jula 1993. godine, kao i Evropskom Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionalnih manjina, koja se primjenjuje u BiH od 1. jula 2001. godine. Bosna i Hercegovina, pored toga potpisala je i Deklaraciju o Pristupanju “Dekadi Romskog uključenja 2005-2015.godine”.

Pravo na slobodu vjere, kada su u pitanju zakoni koji se odnose na osiguravanje slobode misli, savjesti i vjeroispovijesti BiH je donijela Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, te se na osnovu ovog zakona garantuje ravnopravan položaj crkava i vjerskih zajednica, te se u cilju stvaranja i regulisanja međusobnih odnosa poduzela aktivnost uslaglašavanja Osnovnog ugovora između BiH i Svete Stolice, zatim Osnovnog ugovora između BiH i Srpske pravoslavne crkve, te se očekuje i sličan sporazum sa Islamskom vjerskom zajednicom u BiH.

Ravnopravnost spolova, kako bi se uspostavio ravnopravan i jednak položaj žena u muškaraca u društvu BiH je formirala Zakon o ravnopravnosti spolova BiH koji je formiran u skladu sa

međunarodnim standardima. Pored toga, na nivou entiteta jasnije su definisani zakoni kada se radi o nasilju u porodici, odnosno žena i djece u kući. Također važno je spomenuti i strateške aktivnosti i planove koji bi osigurali manju stopu diskriminacije, posebno žena, tako da je u BiH usvojeno nekoliko strateških dokumenata:

- ✓ Gender akcioni plan BiH
- ✓ Državni Akcioni plan za suzbijanje porodičnog nasilja
- ✓ Državni akcioni plan za suzbijanje trgovine ljudima i ilegalne migracije
- ✓ Pravila o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH
- ✓ Pravilnik o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima.

Pored ovih planova i akcija koje su poduzele bh vlasti, bitno je spomenuti i prihvaćanje i Konvencija o pravima djece, Opcionih protokola koji se odnose na prodaju djece, dječiju prostituciju, kao i pornografija i uključivanje djece u oružane sukobe.

Kako bi se osigurala što bolja zaštita žrtava rata, posebno njihovih porodica, i porodica nestalih osoba za vrijeme rata, uspostavljen je **Zakon o nestalim osobama BiH** na osnovu kojeg je formiran Institut za nestale osobe kao nezavisna stručna institucija zadužena za traženje nestalih osoba u BiH. Na osnovu ovog zakona, evidentiraju se svi oni koji su počinili ratni zločin, te se utvrđuje odgovornost pojedinca za kršenje ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava u okviru Suda Bosne i Hercegovine.

Zabrana diskriminacije, kako bi se spriječila diskriminacije Bosna i Hercegovina uspostavila je **Zakon o zabrani diskriminacije u BiH** koji je stupio na snagu sredinom 2009. godine. Ovaj zakon sadrži sve antidiskriminacijske norme i pravila te predstavlja opšti okvir za zaštitu ljudskih prava. Pored toga, Bosna i Hercegovina je kao članica Vijeća Evrope dužna da poštuje evropsku Rezoluciju o sprečavanju rasizma, ksenofobije i rasne netolerancije u sportu.

Sloboda pristupa informacijama, kako bi se osiguralo pravo na mišljenje i izražavanje Ustavom BiH, Ustavom Federacije BiH, Ustavom RS, ustavima kantona FBiH garantira se pravo na pristup informacijama. Ova potreba jasnije je definisana Zakonom o slobodi pristupa informacijama u BiH usvojenim 2001. Godine, kao i entitetskim zakonima i Zakonom o zaštiti od klevete, Zakonom o komunikacijama, na osnovu kojeg se uređje oblast telekomunikacija, te

se omogućava najviši stepen poštovanja sloboda. Svi ovi zakoni stvarani su po uzoru na najviše svjetske standarde, te omogućavaju objektivan i demokratski rad medija, slobodu izvještavanja, kao i rad bez bilo kakvog pritiska na novinare i uređivačku politiku.

Zaštita svjedoka, kako bi se osigurala što bolja zaštita svjedoka u krivičnom postupku u BiH je uspostavljen Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugorženih svjedoka. Ovaj zakon daje definiciju svjedoka pod prijetnjom, ugorženog ili zaštićenog svjedoka, te o njemu odlučuje Sud.

3.3. Institucije za zaštitu ljudskih prava

Osnovni domaći mehanizmi koji se primjenjuju u oblasti zaštite ljudskih prava su:

- ✓ Institucija Ombudsmana za ljudska prava BiH
- ✓ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
- ✓ Komisije i odbori koji se bave pitanjima ljudskih prava a upostavljene su o okviru parlamentarne skupštine BiH i skupština entiteta i Brčko distrikta.

3.3.1. Ombudsmen za ljudska prava BiH

Ombudsman za ljudska prava, u skladu sa Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava, ima ovlaštenja da ispituje navodna kršenja ljudskih prava, te daje preporuke za njihovo otklanjanje. Može da radi na osnovu žalbi ili samoinicijativno, a njegov trud usmjeren je na mirno rješavanje problema, istražuje navode o kršenju ljudskih prava, objavljuje nalaze i zaključke odmah, te obavještava nadležnog službenika ili instituciju o svom zaključku ili zahtjevu. On može pokrenuti postupak pred sudom za ljudska prava, te ima pristup i može pregledavati zvanične dokumente³⁶.

Trenutno je u Bosni i Hercegovini na funkciji 3 ombudsmana za ljudska prava, te je u sklopu ove institucije uspostavljeno više odjela koja se bave pravima djece, osoba sa invaliditetom,

---

³⁶ Vukadinović G. Savremena shvatanja pravne države kod naših profesora prava, Pravni Fakultet, Novi Sad 1997 godine str.90

nacionalnih, vjerskih i drugih manjina, za ekonomska, socijalna i kulturna prava , za politička i građanska prava i za eliminaciju svih oblika diskriminacije. Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije je jedan od najvažnijih sektora u okviru ove institucije, s obzirom na činjenicu da je donesen Zakon o zabrani diskriminacije, kojim se predlaže da Institucija Ombudsmena za ljudska prava bude mehanizam za praćenje i nadzor primjene zakona i podnošenje žalbi. Ombudsmen je prema ovom zakonu dužan da zaprima pojedinačne žalbe u vezi sa diskriminacijom, pruža fizičkim i pravnim licima saznanja o njihovim pravima i obavezama, te mogućnosti sudske i druge zaštite; po osnovu žalbe odlučuje o prihvatanju žalbe ili o pokretanju istraživanja; predlaže pokretanje postupka medijacije. Objedinjavanje Institucije Ombudsmana predstavlja postprijemne obaveze BiH prema Vijeću Evrope i jedan je od 16 preduslova EU koji su prethodili potpisivanju sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju³⁷.

U Bosni i Hercegovini još uvijek nije izvršeno spajanje Ombudsmena za ljudska prava sa entitetskim insitucijama ombudsmana, te je to razlog zbog kojeg još uvijek nije uspostavljen funkcionalan nacionalni mehanizam zaštite ljudskih prava u BiH.

3.3.2. *Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH*

Ovo ministarstvo osnovano je u aprilu 2000. godine, i pored ostalih svojih nadležnosti dužno je za:

- ✓ Promovisanje i zaštitu ličnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda
- ✓ Kreiranje i provođenje aktivnosti na ispunjavanju obaveza BiH u pogledu prijema i evroatlantske integracije, a posebno u vezi sa primjenom Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i njenim protokolima
- ✓ Uspostavljanje Agencije za ravnopravnost spolova u BiH

Ministarstvo je nadležno za pripremu i prezentaciju izvještaja koji se odnose na implementaciju međunarodnih konvencija i protokola čiji je član BiH, kao i razvoj saradnje sa nevladinim i međunarodnim organizacijama.

---

³⁷ Žugaj, M., Dumičić, K., Dušak, V. (2006). Temelji znanstveno istraživačkog rada: metodologija i metodika, 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje. Varaždin: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike str.81

Pored ove dvije institucije koje se bave zaštitom ljudskih prava potrebno je spomenuti još i parlamentarne/ skupštinske komisije i odbore koji djeluju kao stalna tijela pri Parlamentarnoj skupštini BiH- Zajednička komisija za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku; Komisija za ljudska prava i slobode Doma naroda Parlamenta FBiH, Komisija za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma Parlamenta FBiH; Odbroj jednakih mogućnosti pri Narodnoj skupštini RS-a. Sva navedena tijela po pravilu se bave pitanjima iz oblasti zaštite ljudskih prava koja najčešće pokreću ombudsmani, građani, političke organizacije, udruženja građana i dr.

3.4. Evropski sud za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava uspostavljen je Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i djeluje u okviru najstarije evropske organizacije, Vijeća Evrope. Središte Evropskog suda je u Strasbourgu, u Francuskoj, a službeni jezici su engleski i francuski jezik. Evropski sud sastoji se on onoliko sudaca koliko ima članica Vijeća Evrope koje su ratificirale Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a trenutni broj sudaca je 47.

U rješavanju zahtjeva sudu, sudijama pomaže Sekretarijat suda , koji se uglavnom sastoji od advokata iz svih država članica. Oni su potpuno nezavisni od države njihova porijekla te ne predstavljaju ni podnositelje zahtjeva ni države protiv kojih je podnjet zahtjev. Osnovna uloga i funkcija suda jeste da poštuje i provodi Konvenciju za ljudska prava i temeljne slobode, a tu funkciju obavlja tako što rješava zahtjeve koje prima od pojedinaca, skupine ljudi, pa čak i država. Sud je dužan da provjeri sve činjenice o predmetu, te na osnovu njih donese presudu koja je konačna i obavezujuća³⁸. Osnovna prava koja su zaštićena Konvencijom i njenim protokolima su:

- Pravo na život
- Pravo na pravično suđenje u građanskim i krivičnim predmetima

---

³⁸ Žugaj, M., Dumičić, K., Dušak, V. (2006). Temelji znanstveno istraživačkog rada: metodologija i metodika, 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje. Varaždin: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike str.87

- Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života
- Sloboda izražavanja
- Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti
- Pravo na djelotvoran pravni lijek
- Pravo na mirno uživanje vlasništva
- Pravo glasa i pravo na izbornu kandidaturu

Ono što se Konvencijom zabranjuje je:

- Mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje
- Samovoljno i protupravno oduzimanje slobode
- Diskriminaciju u uživanju prava i sloboda propisanih Konvencijom
- Protjerivanje od strane države svojih građana ili odbijanje njihovog vraćanja
- Smrtnu kaznu
- Kolektivno protjerivanje stranaca

Bosna i Hercegovina je Konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama usvojila i počela primjenjivati stupanjem na snagu Ustava Bosne i Hercegovine 14.12.1995., te se obavezuje da će Konvenciju izravno primjenjivati dajući joj prioritet nad svim ostalim zakonima. Međutim, tek nakon ratifikacije Konvencije kao međunarodnog ugovora poštivanje prava iz Konvencije postalo je predmet Evropskog suda za ljudska prava.

4. GLAVNI IZAZOVI U OBLASTI LJUDSKIH PRAVA

BiH je jedna od najsiromašnijih zemalja Evrope, i prema UN istraživanja pokazuju da svaki šesti stanovnik BiH živi od 3-5 KM dnevno ili 90-150 KM mjesečno.

U 2011. Godini 23,4% stanovništva živjelo je ispod apsolutne linije siromaštva (238 KM mjesečno po odrasloj osobi) (FBiH-22,7% I RS- 25,35)

Procjenjuje se da je u 2017. Godini 27% stanovništva BiH živjelo ispod apsolutne linije siromaštva, što je oko 890.000 stanovnika BiH.

To indirektno pokazuju i procjene Svjetske banke iz 2017. da je 24% stanovništva u BIH siromašno.

U Bosni I Hercegovini značaj dio bruto domaćeg proizvoda izdvaja se za budžetske transfere za socijalnu zaštitu (stalna novčana pomoć, briga o djeci, zaštota civilnih žrtava rata, civilnih invalida, boračkih naknada uključujući ratne invalide). Ta izdvajanja su u 2012. godini iznosila 3,39% BDP-a na nivou BiH (FBiH – 3,47% i RS – 3,39%). U okviru toga za neboračke naknade izdvajanja su znatno manja; BiH – 1,36%, FBiH – 1,52% i RS – 1,1%. Na osnovu tajni viskog udjela transfera u BDP-u, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka zaključuju da se previše izdvaja za socijalnu zaštitu, jer je prosjek zemalja Zapadnog Balkana 1,6% BDP-a za socijalnu zaštitu. To je iznenađujuća greška „sabiranja žaba i jabuka“. Naime, druge zemlje Zapadnog Balkana nisu bile u ratu, te nemaju boračku populaciju i socijalne transfere za njih, te se totali učešća u BDP-u ne mogu upoređivati. Uporedivo je 1,36% izdvajanja za neratne kategorije sa regionalnim prosjekom od 1,6%, tj. vidljivo je da BIH za socijalnu zaštitu izdvaja manje od zemalja u regiji. Zakon o osnovama socijalne zaštite reguliše neboračke naknade. Sam sistem socijalne zaštite nije fokusiran na stvarne potrebe korisnikazbog toga je najsiromašnija patina stanovnika BiH dobila samo 17,3% ukupnih transfera u 2017., dok je najbogatija patina stanovnika BiH dobila 20% ukupnih transfera. Postojeći sistem socijalne zaštite zasniva se na statusu, dok je status korisnika određen naknadama koje prima, a ne njegovim stvarnim

potrebama. Zato ne utiče na smanjivanje siromaštva. S druge strane, zakonodavstvo u oblasti socijalne zaštite nije precizirano za posebne grupe korisnika, lica u socijalnoj potrebi³⁹.

U FBiH osnovni zakoni su „zbirni“ za sve oblike socijalne zaštite, od stalne materijalne pomoći, dječije zaštite, civilne žrtve rata, izbjeglica i raseljenih osoba i osoba sa neratnim invaliditetom. Time se omogućava preciznije određivanje prava, odabir korisnika i uvažavanje specifičnosti svih korisnika socijalne zaštite. Konceptualno gledano, pozicija socijalne politike u spektru svih javnih politika greškom je na posljednjem mjestu. Izuzetak je boračka populacija i RVI, koji ne spadaju u klasičnu socijalnu zaštitu, iako zaslužuju značajnu socijalnu podršku i zaštitu.

Promjenama u filozofijama razvoja mijenja se i pristup socijalnoj zaštiti. Naravno, socijalnu zaštitu treba odvojiti od šireg koncepta socijalne sigurnosti, koj uključuje i zdravstveno i penziono osiguranje neoliberalni, tržišni fundamentalizam, polazi od činjenice da je jedini krivac za siromaštvo pojedinac koji je siromašan. Zbog toga je socijalna zaštita restriktivna, a socijalni transferi se smatraju gubitkom fiskalnih troškova.

S druge strane, od 1999. godine u okviru UN-a počinje se razvijati koncept gumanog razvoja, kojemu je osnovni cilj razvoj čovjeka. U ovom kontekstu, siromaštvo je društveni problem, a ne problem pojedinca. UN će 2015. proširiti ovaj koncept na održivi razvoj sa 17 ciljeva, od kojih je prvi smanjenje siromaštva na globalnom nivou. Paralelno s tim razvija se koncept socijalne isključenosti, koji široko definira društveni položaj ljudi. Reformska agenda za BiH 2015-2018 ističe da moderno i brižno društvo mora voditi računa o onima koji ne mogu sami o sebi. Istovremeno, sistemi socijalne zaštite ne smiju remetiti podstreke u ekonomiji i moraju biti fiskalno održivi. Da bi ostvarile sve ove ciljeve, vlade naše zemlje trebale bi unaprijediti pakete socijalne pomoći, te ih na neki način učiniti više efikasnijim i privlačnijim. Socijalna zaštita treba da je u funkciji onih kojima je zaista potrebna ili koji je plaćaju i mora biti postavljena na stabilne finansijske osnove.

Da bi se povećala socijalna pomoć onima kojima je najpotrebnija, a vidjeli smo koliki je taj broj, te da bi se održala fiskalna stabilnost i održivost budžeta, uštede se moraju tražiti u

---

³⁹ Šolaja M. Utjecaj prava nacionalnih manjina na politički sustav u Bosni i Hercegovini, Centar za međunarodne odnose, Banja Luka 2010 godine str.94

drugim segmentima javne potrošnje. Ilustracije radi, u ukupnoj zaposlenosti u FBiH procenat zaposlenih u javnoj upravi/javnim uslugama je 25,81% (u RS-u 24,67%). Poređenja radi u Sloveniji taj je procenat svega 16% a u Njemačkoj 11%. Istovremeno, plate u administraciji su duplo veće od onih u privredi. Teško je izbjeći utisak da Reformska agenda nedovoljno naglašava ovaj problem, a sve se svoji na “zamrzavanje ukupnog fonda zarada u javnom sektoru” do donošenja novih propisa o vrednovanju rada. Time se zamrzava postojeće stanje i ne ostavlja prostora za povećanje socijalne pomoći onima kojima je najpotrebnija. To, takođe, jasno ukazuje na socijalnu neosjetljivost Reformske agende, a sama reforma sistema socijalne zaštite nije domaće vlasništvo jer su nužne konsultacije sa MMF-om i SBom čiji je pristup bio i ostao restriktivan. Ono što se smatra najvećim problemom u oblasti ljudskih prava jeste nepostojanje socijalne politike koja bi bila fokusirana na potrebe ugroženih⁴⁰.

Oblasti koje su generalno relevantne za pripadnike marginalizovanih grupa- za sve kategorije osoba sa invaliditetom, kao i za Rome, a u kojima su evidentni brojni problemi su:

- **Nesprovođenje instrumenata za zaštitu ljudskih prava i jednakih mogućnosti** – od međunarodnih konvencija pa do zakona, podzakonskih akata i politika – zbog čega naše društvo nije društvo jednakih mogućnosti za sve, uključujući i nepostojanje minimalne socijalne sigurnosti unutar entiteta, što ugrožava temeljna ljudska prava i uzrokuje razlike u ostvarivanju ovih prava, kao i nepoštivanje političkih prava pripadnika nacionalnih manjina.
- **Socijalna isključenost marginalizovanih grupa** - nedovoljna društvena uključenost predstavnika marginalizovanih grupa usljed neodgovarajućeg zakonskog okvira i nepostojanja uslova za dinamičan razvoj socijalnog poduzetništva kao oblika socijalnog uključivanja. Trenutno država jedna osigurava kritični minimum da bi osoba funkcionisala, što mu ne dozvoljava da ravnopravno sa ostalnim građanima učestvuje u društvenom životu.
- **Neadekvatna i nedovoljno pružena pomoć porodicama osoba sa invaliditetom** - nerijetko protivno volji i željama osobe u vezi s tim gdje, s kim i kako da živi. Alternativna rješenja podrške marginalizovanim osobama i njihovim porodicama kroz

---

⁴⁰ Šolaja M. Utjecaj prava nacionalnih manjina na politički sustav u Bosni i Hercegovini, Centar za međunarodne odnose, Banja Luka 2010 godine str.99

usluge u lokalnoj zajednici nedovoljno se koriste, a postojeće usluge je potrebno proširiti, osim za osobe sa invaliditetom, i na druge marginalizovane osobe kao što su siromašni, bolesni, stari i drugi građani u socijalnoj potrebi;

- **Diskriminacija u pružanju javnih usluga**, a naročito u oblastima obrazovanja, zdravstva i stanovanja i zapošljavanja (uključenosti u zajednicu) kao i nedostatak usluga potrebnih osobama s invaliditetom;
- **Problemi medicinske rehabilitacije i habilitacije, kao i edukacije i socijalne rehabilitacije**- prije svega nepostojanje službi za ranu intervenciju kao ključa za uspjeh kasnijih faza razvoja i uključivanja većine osoba s invaliditetom;
- **Neadekvatna zakonska regulativa i pravna zaštita Roma i njihova diskriminacija u pružanju javnih usluga, posebno u zdravstvu i bezbjednosti**
Pored prisustva opšte stigmatizacije, otežano je ostvarivanje prava pripadnika romske nacionalne manjima jer mnogi od njih nisu upisani u matične knjige, nemaju lična dokumenta ili prijavu prebivališta, što im onemogućava pristup zdravstvu, obrazovanju i ne mogu biti upisani u birački spisak.
- **Nedovoljna inetgracija sektora zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite.**
- **Organizacije koje predstavljaju marginalizovane grupe** posjeduju niske kapacitete za zagovaranje i lobiranje u svrhu promjena koje bi postepeno dovodile do poboljšanja stanja ljudskih prava i jednakih mogućnosti marginalizovanih grupa. Takođe, slaba je koordinacija zajedničkog djelovanja organizacija u ovom sektoru⁴¹.

4.1. Zanemarivanje žena

Mjere koje Bosna i Hercegovina poduzima u cilju sprečavanja diskriminacije prava žena , te promocije prava žena i djevojčica najčešće se usredotočuju na sljedeće grupe žena koje su prepoznate kao glavne i izložene najvećem riziku;

- Žene koje žive u udaljenim ruralnim područjima
- Žene sa invaliditetom

---

⁴¹ Šolaja M. Utjecaj prava nacionalnih manjina na politički sustav u Bosni i Hercegovini, Centar za međunarodne odnose, Banja Luka 2010 godine str.110

➤ Žene sa različitom seksualnom orijentacijom

Problemi koji se ističu kao najznačajniji u ovoj kategoriji odnose se na ekonomske rodne nejednakosti i na rodno specifične obrasce odgojnih praksi, tradicionalnih i partijarhalnih vrijednosti. Potrebe koje imaju ove marginalizovane grupe u izvjesnoj mjeri prepoznaju se u ključnim strateškim dokumentima o rodnoj ravnopravnosti. Diskriminaciju koja se danas vrši prema ženama možemo podijeliti na direktnu i indirektnu diskriminaciju, te ćemo s obzirom na to navesti primjere i za jednu i za drugu vrstu diskriminacije. Primjeri direktne diskriminacije su:

- Odbijanje zaposlenja na osnovu karakteristike koja je zabranjena zakonom
- Oglasi za posao koji imaju diskriminacijski karakter
- Postavljanje žena na kasu u trgovačkim centrima, jer ih kupci preferiraju zbog uslužnog karaktera
- Zabrana noćnog rada ženama, jer takav posao ne odgovara majčinskoj ulozi, a ova smjena je više plaćena, kao navođenje činjenice da je taj posao opasniji i da su muškarci jači
- Razlika u isplati između muškaraca i žena

Primjeri indirektno diskriminacije su:

- Navođenje posebnih uslova, kao što su poznavanje stranog jezika, diploma stečena na univerzitetu, ili bilo koji uslov za radno mjesto koje ne zahtijeva te uslove od muških kandidata
- Tečajevi koji se organiziraju, a koji se tiču osposobljavanja, uglavnom se odvijaju izvan radnog vremena, te žene koje su pritom i majke zbog porodičnih obaveza ne mogu da prisustvuju tim tečajevima
- Određivanje pravila oblačenja za žene.

5. OPŠTI PROBLEMI DISKRIMINACIJE UOČENI U PRAKSI

Nevladine organizacije koje se bave socijalnim i ekonomskim pravima i konkretnom pomoći ugroženim grupama, identifikovale su sljedeće probleme u socijalnoj zaštiti ugroženih kategorija stanovništva⁴²:

- Iako je samo dva posto stanovništva registrovano da ima pravo na socijalnu pomoć, država ne obezbjeđuje dovoljno sredstava da svi oni realizuju ovo pravo;
- Predviđena sredstva u budžetima u BiH koja se odvajaju za socijalnu pomoć i zaštitu karakteriše neproporcionalna raspodjela sa veoma visokim nivoom beneficija za ratne vojne veterane, koja iznosi gotovo jednu trećinu ukupnih sredstava, te veoma niski nivo potrošnje za socijalnu i dječiju zaštitu i programe socijalne pomoći.
- U oblasti zaštite osoba sa invaliditetom najizraženija je diskriminacija zasnovana na zakonima između osoba sa invaliditetom stečenim tokom i u vezi sa ratom i osoba sa invaliditetom stečenim po drugom osnovu
- Žene žrtve ratnog silovanja zakonski su stekle pravo na socijalnu pomoć tek početkom 2006. Godine, međutim još uvijek nisu doneseni odgovarajući podzakonski akti koji bi omogućili primjenu zakona i pružanje pomoći ovoj kategoriji stanovništva od strane države. Pomoć je trenutno ograničena na nevladine organizacije koje kroz svoje programe pružaju pomoć i zagovaraju poštivanje prava ove osjetljive grupe.
- U BiH još uvijek, ne postoji niti jedna državna ustanova za smještaj osoba koje su preživjele neku vrstu porodičnog ili partnerskog nasilja, nasilja nad djecom i trgovine ljudima, prisilnog prosjačenja. Trenutno, ovu vrstu pomoći pružaju smo neke nevladine organizacije kroz rad sigurnih kuća. Država samo iznimno pomaže rad ovih organizacija i sigurnih kuća i to kroz plaćanje dijela troškova smještaja za žrtve trgovine ljudima i pomoć sigurnoj kući za žrtve nasilja. Također, država još uvijek nije formirala ni jednu instituciju u koju bi nasilnici bili premješteni u slučaju primjene Zakona o zabrani nasilja u porodici.

---

⁴²Nezavisni izvještaj NVO o implementaciji mjera i aktivnosti u okviru Srednjoročne razvojne strategije BiH i ostvarivanju prava iz oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i okoliša, ICVA, juli 2006 (dostupan na web stranici www.icva-bh.org ili direktno ICVA uredu)

- Država ne pruža adekvatnu pomoć i zaštitu starijim osobama. Ovo se ogleda kroz neriješen status i vrlo niske penzije koje ne dostižu minimum sredstava dovoljan za život, lošu socijalnu zaštitu, visoke cijene liječenja i lijekova i dr.
- Koordinacija državnih socijalnih institucija koje u svojoj nadležnosti imaju brigu o starim osobama ne postoji ili je vrlo mala. Ne postoji institucionalizovan sistem brige o starima, pa se skoro svi problemi starijih direktno prebacuju u nadležnost socijalnih službi i institucija. Na ovaj način stari ljudi ostaju duboko marginalizovani u socijalnom i svakom drugom pogledu.
- Majke porodilje koje nisu u radnom odnosu svoja zakonom propisana prava u okviru socijalne zaštite, ostvaruju samo u ograničenom obimu. Iako je zakonom propisano da se pravo na ovu vrstu naknade ostvaruje godinu dana nakon porođaja, ovo pravo se samo djelimično ostvaruje i to u zavisnosti od ekonomske moći pojedinih kantona ili opština. Vrlo slično je i sa ostvarivanjem drugih prava iz oblasti zaštite porodica sa djecom.
- I pored zakonom utvrđenog prava na dječiji dodatak veliki broj porodica odnosno kategorija djece u BiH ga ne ostvaruje ili ostvaruje različito. Prema zakonu, pravo na dječiji dodatak pripada svakoj porodici koja živi u stanju socijalne potrebe (odnosno porodice čiji prihodi po članu domaćinstva ne prelaze od 15-20% prosječne plate). Međutim, u većem dijelu države ostvaruju ga samo određene kategorije djece, kao što su djeca bez oba ili jednog roditelja i djeca ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju. Ostvarivanje prava je ograničeno ekonomskim stanjem područja u kojem porodica živi, vrlo restriktivnim imovinskim cenzusom za njegovo ostvarivanje, veoma niskim iznosom, neredovnom isplatom sa kašnjenjem i po nekoliko mjeseci.
- I pored zvanične stope nezaposlenosti od 45% (ne uključuje zaposlene u sivoj ekonomiji) država nema sistem zbrinjavanja nezaposlenih građana, naročito onih koji nikad nisu bili u radnom odnosu.
- Sticanje i/ili gubitak prava na zdravstvenu zaštitu i socijalnu pomoć veže se za (ne) poštivanje roka od 30 dana za prijavu na Zavod za zapošljavanje, bilo po završenom obrazovanju, po prestanku radnog odnosa ili po prekidu školovanja sa navršenih 15 godina starosti. Do gubitka i neostvarivanja ovog prava dolazi zbog nepoznavanja odgovarajućih procedura kao i roka za prijavu na Zavod, zbog neispunjenja obaveze

poslodavca da izdaju pravovremena rješenja o otkazu, kao i neredovne uplate doprinosa od strane poslodavaca.

- Centri za socijalni rad su neadekvatno opremljeni. Takođe, velik problem predstavlja i nedovoljna stručna osposobljenost zaposlenih što sve doprinosi da kvalitet rada i usluga ovih centara nije na ujednačenom nivou i ne ispunjava odgovarajuće standarde. Tako nivo kvalitete rada i usluga nije isti za sve korisnike i zavisi od mjesta stanovanja.
- Socijalna karta na nivou BiH nije urađena i ne postoje relevantni podaci o socijalnim potrebama stanovništva⁴³.

U skladu s tim, nevladine organizacije su dale i preporuke za zakonsko regulisanje prava iz oblasti socijalne zaštite i socijalnog osiguranja u BiH gdje, između ostalog, stoji i slijedeće:

- U skladu sa međunarodnim standardima, minimum prava treba obuhvatiti davanja za: o zdravstvena zaštita o bolest o porodijsko odsustvo o invaliditet i dugotrajnu brigu/zaštita o starost o penzije za članove porodice umrlog o povrede na radu i bolest izazvanu radom o porodične doprinose/naknade (porodijsko porodice sa tri i više djece, za teško bolesnu/hendikepiranu djecu) o nezaposlenost o finansijsku socijalnu pomoć

- Neophodno je zakonski definisati socijalni minimum tj. finansijsku socijalnu pomoć u BiH, poštujući međunarodne standarde i kriterije i prilagoditi ih potrebama i situaciji u BiH (potrošačka korpa, minimalna plata). Predlažemo definisanje minimalne finansijske pomoći na nivou države, uz otvorenu mogućnost entiteta/kantona/opština da povećavaju iznose, zavisno od ekonomske situacije i budžeta.

- U izradi zakona potrebno je predvidjeti načine osiguranja finansijskih sredstava potrebnih za implementaciju zakona, kroz budžet i nebudžetska sredstva (lutrija, međunarodna saradnja/programi, tržište).

- Socijalno uključivanje svih diskriminiranih i marginalizovanih grupa treba biti princip u razvoju novog sistema socijalne zaštite koji podrazumijeva multidisciplinarni pristup u cjeloživotnom integrisanju socijalno ugroženih osoba (npr. osposobljavanje za život i rad).

---

⁴³ Petković, B., Kodovšek, N. O diskriminaciji - priručnik za novinarke i novinare, Fondacija Mediacentar Sarajevo, 2011 godine str.63

Osnovna pretpostavka za socijalno uključivanje, odnosno eliminaciju društvene marginalizacije jeste ekonomski razvoj. Samo ekonomski razvoj može obezbijediti osnovu za veća izdvajanja za socijalna davanja i smanjenje broja nezaposlenih. Paralelno sa tim, jačanje civilnog društva i svijest o uzrocima društvene marginalizacije nametnut će i pitanja o obrazovnoj strukturi, stvarnoj demokratizaciji društva ili kvaliteti usluga koje svaki građanin dobije od države, čija bi osnovna funkcija trebala biti briga za svakod stanovnika.

Međutim, bez obzira na to koje su to specifične komponente boljeg života, razvoj u svim društvima, pa i u ovako komplikovanoj Bosni i Hercegovini, može se svesti na tri cilja:

1. Povećati raspoloživost i proširiti raspodjelu osnovnih roba za egzistenciju, kao što je hrana, krov nad glavom, zdravlje i zaštita;

2. Povećati nivo kvaliteta života uključujući, pored višeg prihoda, i osiguranje više radnih mjesta, obrazovanje i veću pažnju kulturnim i ljudskim vrijednostima, koji će služiti ne samo povećanju materijalnog blagostanja, nego i stvaranju većeg individualnog i nacionalnog samouvažavanja;

3. Proširiti dijapazon ekonomskih i socijalnih izbora koji stoje na raspolaganju pojedincima i zemljama time što će ih osloboditi od ropstva i zavisnosti ne samo od drugih ljudi i nacionalnih država, nego i silama neznanja i ljudske bijede.

6. POLOŽAJ NACIONALNIH MANJINA U BOSNI I HERCEGOVINI- ANALIZA STANJA

6.1. Teorijsko razmatranje pojma nacionalna manjina

Ako posmatramo iz perspektive trenutno važećih zakonskih rješenja u Bosni i Hercegovini, dajući odgovor na naizgled jednostavno pitanje- Što su nacionalne manjine?, ne bi trebalo biti teško. U članu 3. Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini nacionalne manjine možemo definirati kao: „Nacionalna manjina, u skladu sa ovim zakonom, je dio stanovništva-državljana BiH koji ne pripadaju ni jednom od tri konstitutivna naroda, a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog porijekla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture, i duhovnosti i bliske ili srodne historije i drugih obilježja.“⁴⁴ Ono što se kod ove definicije razlikuje u odnosu na druge definicije, jeste što se ovdje nabrajaju sedamnaest zajednica koje danas smatramo nacionalnim manjinama u Bosni i Hercegovini, pa se tako u produžetku ovog Zakona nabrajaju sljedeće nacionalne manjine: Albanci, Crnogorci, Česi, Italijani, Jevreji, Mađari, Makedonci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumuni, Rusi, Slovaci, Slovenci, Turci, Ukrajinci, kao i drugi koji ispunjavaju uslove navedene u prethodnoj definiciji.

Međutim, ova definicija se ne smatra univerzalnom, odnosno ona se mijenja u svakoj državi, odnosno u svakom zakonodavstvu posebno. Preokretnica u pitanju prava nacionalnih manjina kako u svijetu,tako i u Bosni i Hercegovini zapravo jeste Drugi svjetski rat. Do tada se termin nacionalnih manjina gotovo pa da i ne koristi, međutim nakon toga vrlo često međunarodne organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava bazirane su na zaštitu nacionalnih manjina. U svijetu je glavni problem u tom poslijeratnom periodu bila zaštita prava Jevreja. Trenutno u Bosni i Hercegovini kao osnovna manjinska skupina se izdvajaju Romi, i vrlo često se srećemo s tim da su Romi diskriminirani po svakoj osnovi, bilo da se radi o obrazovanju, zdravstvu, zaposlenju i sl. S obzirom na to, ovo istraživanje će se bazirati na pravima Roma u Bosni i Hercegovini, te će se na osnovu iznesenih činjenica iznijeti osnovne preporuke prema vlastima i drugim organizacijama.

---

⁴⁴ Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/kultura/legislative/bih/56.pdf> - U fusnoti ne trebate navoditi online izvor gdje se istom može pristupiti nego navodite podatke gdje je i kad zakon objavljen.

6.2. Disfunkcionalni institucionalni okvir

I državni i entitetski ustavi pružaju zaštitu od diskriminacije. Osim toga, 2009. godine usvojen je sveobuhvatni Zakon o zabrani diskriminacije. Pored toga, doneseni su brojni propisi, zakoni i politike kojima je osnovna funkcija zaštita ljudskih i manjskih prava, te koji su usvojeni na nivou države, entiteta ili kantona. Međutim, implementacija svih ovih zakona, i propisa još uvijek je na jako niskom nivou, a još je dodatno otežava pitanje koordinacije, kao i pitanje odgovornosti, a kao rezultat se javlja različito tumačenje nadležnosti između relevantnih organa na različitim nivoima vlasti. Neki od ovih pitanja i problema rješavaju se na državnom, dok se neki rješavaju na entitetskom nivou. Tako je pitanje obrazovanja, stambeno pitanje i zdravstvo u nadležnosti entiteta, entiteti dalje nadležnosti dijele na kantone, a kantoni na opštine.

Sve ova podjela nadležnosti predstavlja veliki problem kada se radi o najbitnijoj stvari u ovom slučaju, a to je na koji način se štite prava Roma kao nacionalnih manjina, što se novo radi kako bi im se obezbijedili uslovi za normalan život, odnosno osnovne životne potrebe, poput zdravstva, poput obrazovanja, rješavanje stambenog pitanja, pravo na zapošljavanje i druge bitne stavke koje se zanemaruju dok se predstavnici vlasti u našoj zemlji prebacuju sa odgovornostima. Postavlja se pitanje da li će ovaj dio našeg pravnog sistema ikada biti doveden do razine prihvatljivog, da li ćemo mi kao društvo poduzeti nešto kako bi se ubrzao proces primjene donešenih zakona, kao i primjena međunarodnih sporazuma koji se tiču zaštite ljudskih prava⁴⁵.

6.3. Romska populacija

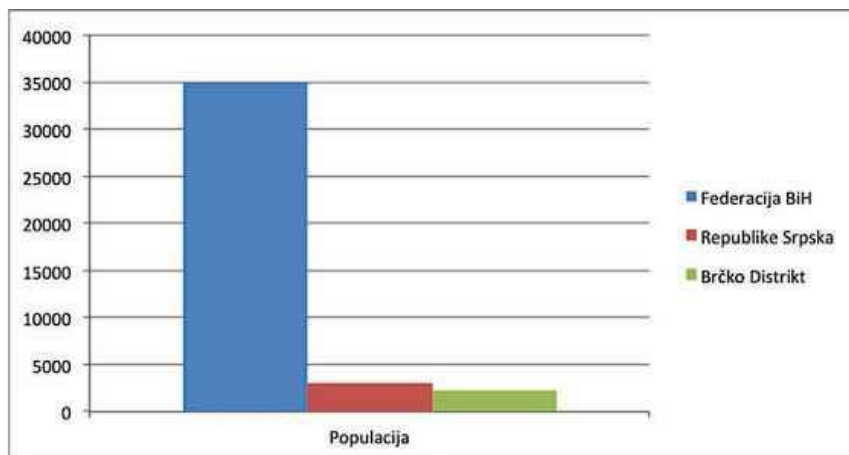
Romi predstavljaju najbrojniju od 17 skupina nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. Prema posljednjem popisu stanovništva 2013. godine u Bosni i Hercegovini je živjelo 13.000 Roma. Udruženja koja se bave pravima Roma, kao i izvještaji sa terena prikazivali su daleko veći broj pripadnika Romske populacije. Podaci koje je Institucija ombudsmana dobila od strane udruženja Roma kroz provedeno istraživanje pokazuju da na teritoriju BiH živi oko 50.000

---

⁴⁵ Petković, B., Kodovšek, N. O diskriminaciji - priručnik za novinarke i novinare, Fondacija Mediacentar Sarajevo, 2011 godine str.82

Roma, od tog broja u FBiH živi oko 35.000 Roma, u RS preko 3.000, te u Brčko Distriktu 2000-2500 Roma.

Ovu informaciju treba posmatrati integralno sa drugim dostupnim podacima jer podaci koje je dobila insitucija ombudmana ne uključuju informaciju o Romima koji žive na području Sarajevskog kantona, jer udruženja nisu dostavila potrebne izvještaje o Romskoj populaciji na području ovog kantona.

Grafikon 1: Približni pokazatelj populacije Roma u Bosni i Hercegovini⁴⁶

Podaci koje dostavljaju udruženja Roma pokazuju da najveći broj Roma u Federaciji živi na području Tuzlanskog kantona, i taj broj je između 15.000 i 17.000. prema podacima koji su djelomično dobijeni za Kanton Sarajevo ovdje živi oko 7.000 romskih porodica, od čega je najveći broj na području Općine Novi grad Sarajevo, gdje živi oko 1.200 do 1.500 romskih porodica. Podaci iz RS-a pokazuju na na području ovog entiteta živi 3.000-11.000 stanovnika romske populacije, a najbrojniji su u Banja Luci, gdje živi otprilike 300 romskih porodica.

Prema dostupnim podacima, u BiH ima 84 registrovana udruženja koja okupljaju pripadnike romske nacionalne manjine, od čega su 64 idruženja i FBiH, 18 u RS, te 2 udruženja na području Brčko Distrikta. U FBiH od ukupnog broja udruženja, aktivno je oko 25, periodično sa ograničenim kapacitetom djeluje oko 10-15 idruženja, do je 25 udruženja duži vremenki period nekativno. U RS od ukupnog broja udruženja 11 je okupljeno u Savez Roma RS dok preostali

⁴⁶ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine Specijalni izvještaj o položaju roma u Bosni i Hercegovini, Sarajevo , 2013 godine str.90

djeluju samostalno. U Brčko Distriktu jedno udruženje je aktivno dok drugo udruženje djeluje sa ograničenim finansijskim i kadrovskim kapacitetom. Istraživanje koje je Institucija ombudsmana provela na terenu vezano za djelovanje udruženja Roma pokazuje da unutar ovih udruženja postoji visok stepen informiranosti ne samo o pitanjima koja se odnose na stanje romske populacije, nego i pitanja koja su vezana za djelovanje udruženja. Dobiveni podaci pokazuju da udruženja najčešće djeluju na nivou općine i uglavnom raspolažu svim značajnijim informacijama relevantin za njihovo članstvo što im omogućava da budu značajan faktor u kreiranju mjera za unaprijeđenje položaja romske populacije na nivou zajednice u kojoj djeluju.

Udruženja koja su bila obuhvaćena ovim istraživanjem imaju podijeljeno mišljenje vezano za odnos organa lokalne samouprave prema udruženjima i odgovori su uslavnom različiti u odnosu na teritorij na kojem udruženje djeluje. Udruženja su tijekom istraživanja bila jako samokritična posebno kada je postavljeno pitanje ocjene saradnje između romskih udruženja na prostoru opštine/kantona ali i saradnje sa udruženjima na nivou BiH, te se ukazuje na to da ova saradnja nije na zadovoljavajućem nivou.

6.4. Stambeno zbrinjavanje

Mnogi pripadnici romske zajednice još uvijek žive u pretrpanim stambenim jedinicama ispod stzandarda stanovanja, često u neformalnim i ilegalnim naseljima, u improvizovanim kućama koje ne pružaju adekvatnu zaštitu od hladnoće, vrućine, kiše, vjetra i drugih vremenskih uslova. Pored toga što ova naselja nemaju pristup osnovnim uslugama, kao što je pitka voda ili struja, vrlo često su izolirana od naseljenih mjesta, te nemaju priliku za posao, ili druge javne usluge. De facto manjinske zajednice, posebno zajednice manjinskih povratnika, također se součavaju sa sličnim problemima. Mnogi žive u izolovanim naseljima, bez odgovarajuće infrastrukture i javnih usliga kao što su voda ili ulična rasvjeta.

Žale se da, s obzirom da lokalni politički lideri zagovraju izbor za pozicije na osnovnu njihove etničke pripadnosti, često služe kao *de facto* predstavnici svojih etničkih grupa, tako da se potrebe manjina rijetko smatraju prioritetom.. Osim toga, čini se da se navodno „neutralna“ praksa koja se odnosi na financiranje infrastrukturnih projekata posebno odražava na nepovoljan

položaj neke ugrožene manjinske zajednice, rezultirajući u posrednoj diskriminaciji. Na primjer, pojedine opštine imaju politiku financiranja samo 50% infrastrukturnih projekata posebno odražava na nepovoljan položaj neke ugrožene manjinske zajednice, rezultirajući u posrednoj diskriminaciji. Na primjer, pojedine opštine imaju politiku financiranja samo 50% infrastrukturnih projekata i očekuju da će se preostala sredstva sakupiti odvojeno.

Iako ova politika može izgledati nepristrasna, ona može imati štetne efekte na marginalizirane manjinske zajednice koje se suočavaju sa poteškoćama u ostvarivanju socijalnih i ekonomskih prava, prije svega prava na rad. To predstavlja veoma malu šansu da dođu u poziciju korištenja projekata. U nekim slučajevima, stambeni projekti čije su ciljne grupe marginalizovane zajednice dodatno produbljuju njihovu segregaciju i izolaciju.

Na primjer, neki stambeni projekti za Rome se oslanjaju na lokalne vlasti kako bi im dodijelile opštinsko zemljište, zbog protesta stanovnika da ne žele u blizini Rome, kao i nedostatak političke volje lokalnih vlasti, došlo do kašnjenja izvedbe nekih stambenih projekata koji su odgođeni bez obzira na dostupnost sredstva. U nekim slučajevima, stambene jedinice se moraju graditi na usamljenim mjestima, bez ikakvih popratnih službi za stanovništvo kao što su škole i kulturne ustanove, rezultirajući dodatnim nedostacima za život ovih zajednica. Isto tako, u nekim slučajevima, zbog tijesnog rasporeda, organizacije za implementaciju ne samo da ne uspiju naći prikladno zemljište, nego također vrše pritisak na porodice da se isele iz svojih kuća tokom zime da bi mogli početi izgradnju novih stambenih jedinica, bez obezbjeđivanja novog alternativnog smještaja, ostavljajući ih izložene teškim vremenskim uslovima.

Akcioni plan koji se odnosi na pitanje stambenog zbrinjavanja Roma usvojen je 2008. Godine, a 2012. Godine počela je njegova revizija u ciju realnijeg planiranja aktivnosti, budžeta i uspostavljanja boljih indikatora, kako i se mogle vršiti procjene rezultata. MLJPI i Vijeće ministara BiH je donijelo odluku da planira svake godine u državnom budžetu 1.500.000,00 EUR za rješavanje problema Roma. Svake godine se na osnovu planiranog budžeta objavljuje javni poziv za podnošenje projekata stambenog zbrinjavanja. Komisija za odabir projekata provjeri sve romske lokacije po projektima i na osnovu određenih prioriteta na terenu donosi se odluka koji projekti će biti financirani iz ovih budžetskih sredstava. Pravo učešća na javnom pozivu do sada su imale općine, gradovi, kantoni, entiteti, domaće i strane vladine i nevladine organizacije i institucije i donatori, u saradnji sa opštinom na čijem se području provodi projekat. Svi projekti

su zasnovani na sufinansiranju od strane implementatora i na koji način se udvostručuju budžetska sredstva. Istovremeno su uspostavljeni kriteriji koji prioritet daju izgradnji stambenih jedinica Roma, rekonstrukciji i poboljšanju životnih uslova i infrastrukture. Ti kriteriji uključuju:

- Da se sredstva koriste za najugroženije romske porodice koje mogu dokazati riješen imovinsko-pravni status ili za Rome beskućnike ako su opštine dodijelile lokaciju
- Sufinanciranje je ključno u donošenju odluke
- Pažnja u odabiru projekata je posvećena broju stambenih jedinica i troškovima po stambenoj jedinici
- Priključci na infrastrukturu su obavezujući
- Predstavnici Roma na lokalnom nivou uključeni su u odabir korisnika sredstava⁴⁷.

6.5. Zdravstvo

Pozitivne mjere u cilju osiguranja pristupa zdravstvenoj zaštiti za ugrožene grupe, budžetska ograničenja, decentralizacije i nedostatak adekvatnog osoblja u nadležnim ministarstvima i institucijama, pristup zdravstvenoj zaštiti je i dalje problematičan u cijeloj zemlji, a posebno pogađa romske zajednice. Iako taj problem postoji u oba entiteta, on i dalje izaziva posebnu zabrinutost u FBiH, bez obzira na programe koje provodi Federalno ministarstvo za poboljšanje zdravstvene zaštite romske zajednice, uključujući i blisku saradnju sa zdravstvenim medijatorima Roma. Slično mnogim drugim zemljama, pristup zdravstvenom osiguranju u BiH je usko povezan sa zapošljavanjem ili obrazovanjem.

Međutim, procjenjuje se da je 95-99% Roma nezaposleno i 46% romske djece u nekom trenutku napuste osnovno obrazovanje, samo 22% pohađa srednju školu. Ovako niska stopa zaposlenosti i pohađanja nastave, u kombinaciji sa strogim rokovima za registraciju u vezi sa dobijanjem zdravstvenog osiguranja i neprimjenjivanjem propisa od strane kantona da obezdi jeđe osnovni način osiguranja ugroženih grupa, u našoj zemlji pripadnike Romske populacije ostavlja bez adekvatne zdravstvene zaštite. U oba entiteta, nezaposleni ili oni koji su napustili školu, moraju da se registruju u lokalnom birou za zapošljavanje kako bi dobili državno zdravstveno

---

⁴⁷ Šolaja M. Utjecaj prava nacionalnih manjina na politički sustav u Bosni i Hercegovini, Centar za međunarodne odnose, Banja Luka 2010 godine str.107

osiguranje. Međutim, zavodi za zapošljavanje imaju jako strog rok prijave, i ukoliko se registracija ne obavi u roku od 30 dana od završetka školovanja, gubitka posla ili prelaska u drugi kanton, prestaje da ima pravo na zdravstveno osiguranje.

Uprkos nekim aktivnostima na podizanju svijesti o navedenom roku poduzetim od strane Federalnog ministarstva zdravstva i međunarodnih organizacija većina Roma još uvijek ne poznaje ovaj propis ili kasno za njega saznaju. Obje entitetske vlade su preduzele pozitivne korake za osiguranje zdravstvene zaštite za neosigurane ugrožene grupe, uključujući, između ostalog djecu, trudnice i žene za razvijanje porodijskog odsustva. Međutim, odgovornost za problem zdravlja u FBiH zajednički dijele entitetske i kantonalne vlasti. Dok su relevantni propisi u cilju osiguranja za neosigurana lica doneseni na entitetskom nivou u FBiH, mnogi kantoni ih nisu u potpunosti implementirali zbog budžetskog ograničenja, s obzirom da su, kao što je gore navedeno, propadnici romske zajednice u nepovoljnom položaju u pogledu pristupa državnom zdravstvenom osiguranju, slaba implementacija federalnih propisa o zdravstvenoj zaštiti za neosigurana lica ima neproporcionalno negativan efekat na romsku zajednicu, i može predstavljati posrednu diskriminaciju.

Uprkos činjenici da propisi i u FBiH i u RS-u obezbjeđuju besplatnu njegu tokom trudnoće bez obzira na status zdravstvenog osiguranja majke, prijavljeni su slučajevi u vezi sa kašnjenjem ili uskraćivanjem hitne prenatalne njege za Romkinje, uglavnom u FBiH. Postavlja se pitanje međusektorske diskriminacije, čime se ilustruje jasna potreba za donošenjem posebnih mjera za rješavanje ovog pitanja. Kao primjer se navodi slučaj Senade Alimanović, Romkinje kojoj je uskraćena pomoć nakon gubitka djeteta zato što nije imala zdravstveno osiguranje i nije mogla platiti operaciju, te je ovaj slučaj snažno odjeknuo u bosanskim medijima i postao tema nagrađenog dokumentarnog filma.

Akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma iz oblasti zdravstvene zaštite, koji je usvojen 2008. godine, nastavlja sa realizacijom. Osigurana sredstva za zdravstvenu zaštitu Roma u BiH implementirale su nadležne institucije na osnovu zaključenih Memoranduma o razumijevanju za implementaciju Akcionog plana.

Romima u FBiH je zagarantirano pravo na zdravstvenu zaštitu, kao i svim građanima FBiH i uslov ostvarivanja ovog prava je da se prethodno ispune uslovi propisani Zakonom o

zdravstvenom osiguranju. Međutim, prema informaciji dobivenoj od Ministarstva zdravlja FBiH veliki broj ove populacije na posjeduje validne dokumente što dodatno onemogućava ostvarivanje njihovih prava. Također, veliki broj Roma koji ispunjava odgovarajuće zdravstvene uslove ne poznaje u potpunosti svoja prava, zbog čega se provode mjere registracije Roma u romskim naseljima, provođenje informativnih kampanija o načinima i mogućnostima ulaska u shemu zdravstvenog osiguranja, a time i ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu.

Na dalje, iz činjenice da je izuzetno mali broj Roma u radnom odnosu, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru, možemo zaključiti da je mali broj onih koji imaju zdravstveno osiguranje i pristup zdravstvenoj zaštiti o toj osnovi. Razlozi zbog kojih roditelji ne registriraju djecu su različiti, od neposjedovanja dokumentacije potrebne za registraciju, najčešće majčinih ličnih dokumenta, do nedostatka informacija o tome kako se vrši registracija.

6.6. Obrazovanje

Obrazovanje spada u nadležnost Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine na državnom nivou. Ministarstvo je nadležno za koordinaciju aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih tijela i definisanje strategije na međunarodnom planu u oblasti obrazovanja. Međutim, njegovo ovlaštenje se prenosi na nivo entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja. Odgovornost se dalje prenosi na Federaciju, te se od kantona traži da svoje odgovornosti prenesu na opštine ako je većina stanovništva u opštini u cjelini drugačija nego u kantonu. Ova fragmentacija je često glavna prepreka za puno ostvarivanje prava na obrazovanje ne postoji ili postoji slaba koordinacija i saradnja između ministarstava, a ministarstvo na državnom nivou nema potrebne ingerencije nad entitetskim ministarstvima, niti entitetsko ministarstvo ima ovlaštenje nad kantonima kada je u pitanju valjano vršenje mandata.

Prema tome, postoji nedostatak koordinisane i koherentne politike obrazovanja, usljed čega se ostavlja dovoljno prostora etničkim i vjerskim predrasudama, što znači da se manjine često bore da dobiju pristup obrazovanju koje bi im omogućilo saznanja o religiji, historiji itd. BiH je postigla određeni napredak u pogledu sadržaja nastavnog plana i programa, prelazeći sa tri različita plana na zajednički nastavni plan i program koji je dopunjen „nacionalnom grupom predmeta“, tako da su jezik, historija, geografija, religija, muzika i obrazovanje različiti za svaki

etničku grupu. Nastavni plan koji se trenutno primjenjuje ne upotrebljuje se adekvatno u cijeloj zemlji. Kao odgovor, manjinske zajednice često šalju svoju djecu u škole izvan područja življenja. Te škole odgovaraju njihovim potrebama i odražavaju specifičnosti njihove kulture, te su rezultata jednonacionalne škole, čak i u etnički mješovitim sredinama⁴⁸.

Pored toga, u mnogim školama još uvijek je prisutan sistem „dvije škole pod jednim krovom“, odnosno škole rade primjenjujući poseban i potpuno paralelan sistem nastave za hrvatske i bošnjačke učenike. Proces ujedinjavanja škola traje već dugo, i najčešće se osporava. Nekoliko međunarodnih institucija za ljudska prava i tijela za monitoring, uključujući i Savjetodavni odvoj za Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina i CERD su također izrazili zabrinutost zbog daljnjeg postojanja odvojenih škola koje održavaju postojanje odsustva integracije, nepovjerenja i strah od „ostalih“ i postojanje odvojenih subjekata nacionalnih grupa koje su štetne za dijalog i interakciju između sve djece. Zbog ukorijenjenih etničkih podjela, predrasuda, stereotipa i diskriminacije, izuzetno je važno promovisanje interakcije i dijaloga između različitih zajednica u cilju podsticanja socijalne kohezije. Stoga je potrebno integrisati obrazovani sistem zasnovan na zajedničkom nastavnom planu i programu koji poštuje multikulturalnosti i interkulturalno obrazovanja, kao i načela koja bi također održavala perspektive i identitet manjina. Takav sistem bi promovisao konstruktivne interakcije između učenika i nastavnika iz različitih zajednica, a istovremeno bi omogućio da manjine sačuvaju vlastitu kulturu i promovisanje većeg broja znanja sve djece o manjinskim kulturama.

Nedostatak pristupačnog, kulturno prilagođenog obrazovanja i dalje predstavlja značajan problem za romske zajednice. MRG (Minority Rights Group) je posjetila romske porodice, uočavajući siromaštvo, loše stambene uslove, nedostatak predškolskog obrazovanja, predrasude i diskriminaciju kao ključne faktore koji dodatno otežavaju ostvarivanje prava na obrazovanje, posebno zato što porodice žive u izdvojenim i slabo servisiranim naseljima, izvan glavnih stambenih područja. Osim toga, mnoge porodice nemaju potrebna finansijska sredstva za slanje svoje djece u školu i često sebi ne mogu priuštiti plaćanje školskog pribora, odjeće, hrane i prevoza. Neki roditelji tvrde da nisu bili voljni slati svoju djecu u školi kako bi ih zaštitili od nasilja od strane vršnjaka i nekih nastavnika. Također, neki roditelji tvrde da zbog finansijskih

---

⁴⁸ Petković, B., Kodovšek, N. O diskriminaciji - priručnik za novinarke i novinare, Fondacija Mediacentar Sarajevo, 2011 godine str.77

razloga nisu imali druge mogućnosti nego da svoju djecu šalju u škole za djecu sa posebnim potrebama, gdje se obroci, školski materijal i transport često dobivaju bez naknade.

Vrlo često smještaj u djece u specijalne škole nije povezan s nikakvom vrstom invaliditeta, nego je odgovor na siromaštvo i socijalnu isključenost. Dakle, ključne barijere koje ograničavaju šanse i pristup kvalitetnom obrazovanju Roma su ekstremno siromaštvo, promjene mjesta boravka, neshvaćanje važnosti obrazovanja njihove djece, te nedovoljnost financijskih sredstava na državnom nivou da se realiziraju sve mjere koje su propisane u Akcionom planu o obrazovanju Roma.

6.7 Zaključni osvrt i preporuke

Uopšteno posmatrano, možemo zaključiti da je život Roma kao i drugih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini jako kompleksan i težak, u bilo kojoj sferi. Kada su u pitanju osnovni problemi s kojima se ova nacionalna manjina susreće, možemo govoriti o obrazovanju, zdravstvu i stambenom pitanju. Vrlo često smo u situaciji da život ovih ljudi posmatramo iz prve ruke, i imamo priliku vidjeti uslove u kojima žive. U starim, trošnim kućama, kontejnerima ili improviziranih smještaja koji nemaju osnovne životne uslove koji podrazumijevaju pitku vodu, struju, kao i ostale javne usluge. Možemo napraviti poređenje između naših života i života mladih ljudi Romske populacije. Mi imamo pravo na obrazovanje, a vrlo često i mogućnosti koje se odnose na financiju prirodu, dok romska djeca zbog siromaštva i izoliranosti ne mogu pohađati čak ni osnovnu školu, te se većina djece ispiše⁴⁹.

Problem se javlja i kada je u pitanju zdravstveni sistem, koji ovoj nacionalnoj manjini ne dozvoljava da ispuni osnovne uslove potrebne za zdravstveno osiguranje, i često nemaju pravo na zdravstvene preglede, intervencije u obliku operacija i slično, to je jedan od razloga zašto je životni vijek Roma deset godina kraći od drugih građana Bosne i Hercegovine. S obzirom na sve navedene probleme s kojima se Romi kao nacionalna manjina u Bosni i Hercegovini susreću, ombudsmeni za ljudska prava daju sljedeće preporuke:

---

⁴⁹ Petković, B., Kodovšek, N. O diskriminaciji - priručnik za novinarke i novinare, Fondacija Mediacentar Sarajevo, 2011 godine str.82

- Nastavak implementacije mjera koje su uspostavljene u skladu sa obavezama koje ima BiH prema Romima
- Osnaživanje saradnje između lokalne i državne vlasti sa romskim udruženjima u cilju zajedničkog djelovanja
- Preduzimanje mjera za donošenje zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina
- Izrada akcionih planova u lokalnim zajednicama i obezbjeđivanje sredstava za njihovo provođenje
- Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad u općinama s najvećim brojem Roma
- Posebnu pažnju usmjeriti na obrazovanje romske djece, što znači obezbjeđivanje besplatnih udžbenika, prevoza u školu i podizanju svijesti o značaju obrazovanja
- Uspostavljanje medijatora u školama koje pohađaju romska djeca
- Analiza evidencije romske populacije
- Entitetske vlasti trebaju također da obezbijede evidencije romske populacije kako bi se utvrdilo stvarno stanje
- Federalno ministarstvo zdravlja, Federalno ministarstvo obrazovanja i Federalno ministarstvo rada i socijalne politike kao i kantonalna ministarstva trebaju da poduzmu adekvatne mjere kako bi evidencije vezane za zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i socijalnu politiku sadržavale zasebno evidentirane pokazatelje u ovim oblastima u odnosu na Rome
- Nastavak djelovanja u cilju obezbjeđivanja identifikacionih dokumenata svim licima romske nacionalne manjine
- Uspostava dnevnih centara za Rome
- Analiza sveobuhvatnih programa zapošljavanja i kreiranje novih programa za zapošljavanje Roma
- U opštinama gdje je većina stanovnika romske populacije potrebno je u omogućiti zapošljavanje službenika koji bi koordinirao pitanja Roma

7. ZAKLJUČAK

U radu je dokazana generalna hipoteza da ljudska prava i slobode marginalizovanih socijalnih grupa su zaštićena zakonima pravne države. UNICEF BiH, u saradnji sa partnerima, pruža podršku Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH u provođenju Istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS) o Romima u saradnji sa Agencijom za statistiku BiH.

Kroz saradnju sa partnerima iz vlasti i predstavnicima civilnog društva, UNICEF potvrđuje da su socijalne grupe jedna od prioritarnih grupa, što podrazumijeva da u svojim istraživanjima, zagovaranju, savjetovanju o politikama i programima stavlja naglasak na njihova prava.

Dokazane su pomoćne hipoteze istraživanja, političku marginalizaciju nekonstitutivnih građana ugrađenu u ustavni sistem stvorio je Dejtonski mirovni sporazum i manjinama obezbijedio samo ograničenu zastupljenost u javnim služabama. Sve dok se Ustav i izborni zakon ne prilagode u skladu sa predmetima Sejdić i Finci protiv BiH te Zornić protiv BiH, manjine će i dalje biti isključene iz procesa zastupanja u kolektivnom Predsjedništvu i Domu naroda. Zaista, neprekidni neuspjeh bosanskih vlasti da izmjene Ustav i izborni zakon u skladu sa navedenim presudama ima dalekosežne posljedice, uključujući pravne zabrane nacionalnim manjinama da se kandiduju za druge visoke položaje i njihovo isključivanje iz određenih javnih institucija na osnovu etničke pripadnosti.

Pored toga, *de facto* manjine također nemaju pravo predstavljanja u Predsjedništvu ili Domu naroda. Prema postojećem sistemu, za razliku od Hrvata i Bošnjaka koji žive u FBiH, manjine koje žive u RS-u nemaju pravo da budu birane u Predsjedništvo i Dom naroda Parlamenta. Navedeno stanje ne pokreće samo pitanje diskriminacije u odnosu na pravo glasa i kandidovanja na izborima, nego dovodi u pitanje i načelo povratka izbjeglica. Ograničena politička zastupljenost manjinskih zajednica, u kombinaciji sa složenim i disfunkcionalnim političkim i administrativnim sistemom, doprinijeli su njihovoj socijalnoj i ekonomskoj marginalizaciji. Romi i zajednice manjinskih povratnika često žive u neadekvatnim uslovima stanovanja, u izolovanim naseljima, sa lošim pristupom javnim služabama, istovremeno se suočavajući sa izazovima u ostvarivanju prava na pristupačno i odgovarajuće obrazovanje koje poštuje određene aspekte njihove kulture i promovise njihovu integraciju. Šta je najbolja brana predrasudama i etničkoj distanci prema romskoj nacionalnoj manjini? Nema sumnje, to je puna inkluzija pripadnika romske nacionalne manjine u sve tokove društvenog, političkog, kulturnog,

ekonomskog, obrazovnog, sportskog života društva u kojem žive. Pretpostavka otpočinjanja tog procesa jeste ispunjavanje uslova navedenih u prethodnim poglavljima. To znači da je generalni uslov emancipacije pripadnika romske nacionalne manjine, prevazilaženje etničke distance prema njima i eliminisanje diskriminacije kojoj su povremeno i ponegdje izloženi Romi u BiH, realizovanje Strategije BiH za rješavanje problema Roma. A ona će se, opet, brže, jednostavnije i efikasnije realizovati samo ukoliko to bude obaveza svih: državnih institucija i organa, nevladinih organizacija – naročito romskih - medija informisanja i ostalih subjekata koji oblikuju javno mnijenje. Na neki način krug se zatvara. Tačno: nema značajnijeg poboljšanja socijalnog položaja pripadnika romske nacionalne manjine dok se ne promijeni ukupna društvena svijest i uvaži fakticitet o postojanju romskih zajednica u BiH, sa svim njihovim specifičnostima i potrebama njihovih pripadnika, dok im se ne priznaju, garantuju i počnu efikasno štititi sva ljudska prava koja imaju kao pripadnici manjinske nacionalne zajednice. A to je obaveza koja se ne može realizovati za mjesec ili godinu dana, pa makar i ne bilo njenog javnog ili skrivenog osporavanja. Njeno ispunjenje je stvar procesa, stvar narastanja i sazrijevanja društvene svijesti o ravnopravnosti naroda i građana bez bilo kakve diskriminacije po osnovi rasne, etničke, vjerske, polne, starosne, političke, ideološke, geografske ili druge kakve pripadnosti, odnosno porijekla. Državna vlast, ma kako bila organizovana, mora ovo garantirati svojim građanima. Vijeće ministara BiH, kao najviša izvršna vlast u BiH, potpuno je svjesno ovog imperativa, svoje uloge i odgovornosti i zbog toga ovako decentno i prilazi obavezi donošenja i realiziranja Strategije BiH za rješavanje problema Roma.

8. LITERATURA

1. Abrahamson, P. (1987). Dualisation of the Welfare Society – Towards an Urban Culture of Poverty? 2. Arbejdspapir, Nr. 10.
2. Ajduković, M.(2008). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad., Revija za socijalnu politiku, Zagreb
3. Anderson, N. (1923). The Hobo. Chicago: University of Chicago Press.
4. Aristotel, (1960). Politika (prevod Stanojević-Crepajac, LJ.), Beograd:Impresium
5. Avramović D. (2010). Vladavina prava i pravna država- istost ili različitost; Originalni naučni rad, Pravni fakultet, Novi Sad
6. Basta D. (1989). Šta nije pravna država, Gledišta, Novi Sad,1989.
7. Becker, H. (1963). Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance. New York, London: Free Press, Collier-Macmillan.
8. Becker, W.(1997). Pravna država i ljudska prava, Politička misao, Zagreb
9. Berghman, J., et al. (1992). Observatory on Policies to Combat Social Exclusion, Turin: Department of Social Sciences
10. Bourdieu, P. (1989), Social Space and Symbolic Power. Sociological Theory
11. Clapham, A. (1993). Human Rights in the Private Sphere“, Clarendon Press, Oxford
12. Cortes, F. (1997), The Metamorphosis of the Marginal: The Debate over the Informal Sector in Latin America. Current Sociology.
13. Čavoški, K. (1994). Pravo kao umeće slobode – Oglad o vladavini prava, Beograd: Filozofija prava

14. Čedić, I., Hajdarević, H., Kadić, S., Kršo, A. i Valjevac. N. (2007) Rječnik bosanskog jezika, edicija Posebna izdanja, knjiga 14, Urednik: Ibrahim Čedić, Institut za jezik, Sarajevo
15. Duffy, K. (1998). Opportunity and Risk: Trends of Social Exclusion in Europe, the report presented at the conference on "Human Dignity and Social Exclusion", May 18-20, Helsinki. First-Dili.
16. Fassin, D. (1996). Exclusion, Underclass, Marginalidad. *Revue française de sociologie*.
17. Eskić-Pihljak A., Knežević G., Ćorović R. (2022). Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, Agencija za statistiku, Sarajevo
18. Friedrich Ebert Stiftung, (2009). Policy paper: Socijalna marginalizacija u Bosni i Hercegovini, Banja Luka
19. FSU u BiH i IBHI, 2019. Prema Evropskoj Uniji - Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH. Dostupno na: <http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/>
20. Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i i Hercegovine (2013). Izvještaj o realizaciji preporuka ombudsmena BiH iz Specijalnog izvještaja o položaju Roma u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
21. Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2013). Specijalni izvještaj o položaju roma u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
22. Lenoir, R. (1976), *Les Exclús: Un Français sur dix*. Paris, Seuil, 3^e edition
23. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2023). Agencija za ravnopravnost spolova; Procjena rodne ravnopravnosti u političkom životu Bosne i Hercegovine, Organization for Security and Cooperation in Europe, Mission to Bosnia and Herzegovina, Sarajevo

24. Minority rights group international (2015) Kolateralna šteta Dejtonskog mirovnog sporazuma: Diskriminacija manjina u Bosni i Hercegovini, dvadeset godina kasnije, UK, London
25. Miličić, V. (199). Pravna država; Izvorni znanstveni članak, politička misao, Fakultet političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
26. Milićević N. (2002). Ustavni položaj nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, XLV Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo
27. Nezavisni izvještaj NVO o implementaciji mjera i aktivnosti u okviru Srednjoročne razvojne strategije BiH i ostvarivanju prava iz oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i okoliša, ICVA, juli 2006 (dostupan na web stranici www.icva-bh.org ili direktno ICVA uredu)
28. Omerović E. (2019). Nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini (1918-1941), Univerzitet u Sarajevu-Institut za historiju, Sarajevo
29. OSCE (2015). Priručnik za ostvarivanje ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini, Sarajevo
30. Ostwald, M. (1986). From Popular Sovereignty to the Sovereignty of Law, Berkeley – Los Angeles-London
31. Park, R. (1950). Human Migrations and the Marginal Man, Illinois, Free Press
32. Park, R. (1973). Race and Culture, Illinois, Free Press.
33. Petković, B., Kodovšek, N. (2011). O diskriminaciji - priručnik za novinarke i novinare, Fondacija Mediacentar Sarajevo
34. Platon (1990). Zakoni (prevod Vilhar, A.), Beograd:BIGZ
35. Sarpellon, G. (1988). Marginalizacija i socijalna dinamika. Socijalna politika.

- report:<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session26/Pages/ListReports.aspx>
37. Savjet EU, 2004. Dostupno na: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_hr
38. Silver, H. (1994), Social exclusion and social solidarity: three paradigms. International Labour Review, Geneva
39. Šaldarović, O. (1991). Marginalni slojevi i gradska sredina. Zagreb: Zavod grada Zagreba
40. Šolaja M. (2010). Utjecaj prava nacionalnih manjina na politički sustav u Bosni i Hercegovini, Centar za međunarodne odnose, Banja Luka
41. Šućur, Z. (1994), Grad i marginalne grupe: problemi realizacije specifičnih ekoloških uvjeta života, Zagreb: Defektologija.
42. Šućur, Z. (1995), Koncept socijalne isključenosti, Zagreb:Revija za socijalnu politiku
43. Šućur, Z.(2004). Socijalna isključenost: pojam, pristup i operacionalizacija. Zagreb:Revija za sociologiju
44. Vant, A. (1986). Marginalité sociale, marginalité spatiale. Paris: CNRS.
45. Vukadinović G. (1997). Savremena shvatanja pravne države kod naših profesora prava, Pravni Fakultet, Novi Sad
46. Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik BiH“, broj: 59/09
47. Zakon o zabrani diskriminacije, Član. 14. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine „Službene novine Federacije BiH“, broj: 36/99

48. Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Dostupno na:
<https://www.fmks.gov.ba/kultura/legislative/bih/56.pdf>
49. Zelenika, R. (2000). Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela.
Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
50. Žugaj, M., Dumičić, K., Dušak, V. (2006). Temelji znanstveno istraživačkog rada:
metodologija i metodika, 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje. Varaždin: Sveučilište u
Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike
51. Barry i Matthijs (2009), 'How to classify hybrid regimes? Defective democracy and
electoral authoritarianism', Democratization

Naziv odsjeka i/ili katedre: Odsjek za sociologiju
Predmet: Sociologija devijantnosti i društvene kontrole

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Elvedin Pazalja
Naslov rada: Funkcija pravne države u zaštiti ljudskih prava i sloboda marginalizovanih socijalnih grupa.
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 76

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo 23.10.2024. godine

Potpis

